

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Bc. Veronika Košťálová

**Mediální obraz bezdomovců ve vybraných
českých médiích**

Bakalářská práce

Praha 2013

Autor práce: **Bc. Veronika Košťálová**

Vedoucí práce: **PhDr. Sylvie Fišerová**

Oponent práce:

Rok obhajoby: **2013**

Bibliografický záznam

KOŠŤÁLOVÁ, Veronika. *Mediální obraz bezdomovců ve vybraných českých médiích*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2013. 48 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Sylvie Fišerová

Abstrakt

Bakalářská práce s názvem „Mediální obraz bezdomovců ve vybraných českých médiích“ se zabývá konstrukcí mediálního obrazu bezdomovectví v denících MF Dnes a Hospodářské noviny v období od 1. prosince 2011 do 30. listopadu 2012. Hlavním cílem této práce je analyzovat a interpretovat vztahy mezi jednotlivými mediálními sděleními, jež se fenoménu bezdomovectví týkají. Pozornost je také zaměřena na případné odlišnosti v rámci zkoumaných periodik. Vedlejším cílem této práce je srovnat získané výsledky analýzy mediálního obrazu bezdomovců s výstupy výzkumů postojů veřejnosti k lidem bez přístřeší. Zvoleným metodickým přístupem ke zkoumání mediálního obrazu je sémiotická analýza, jedná se tedy o kvalitativní výzkum. Na základě výsledků provedené analýzy je možné konstatovat, že ve zkoumaných médiích nepřevládá žádný určitý způsob prezentace bezdomovců, tedy ani pozitivní, ani negativní. Rozdíly nebyly odhaleny ani v rámci jednotlivých deníků, Hospodářské noviny se však tomuto tématu věnují mnohem méně. MF Dnes poskytuje fenoménu bezdomovectví hlavní prostor v rámci regionálních příloh, Hospodářské noviny jsou orientovány spíše na ekonomiku a podnikání. Výsledky výzkumů veřejného mínění potvrzují, že společnost dlouhodobě zaujímá k osobám bez domova převážně negativní postoj, tyto závěry potvrdil i uskutečněný výzkum v rámci této práce. Nelze tedy souhlasit s myšlenkou, že se na tomto stavu podílejí v první řadě média.

Abstract

The bachelor thesis „Media Image of Homeless People in Selected Czech Media“ deals with the construction of the media image of homelessness in daily newspapers MF Dnes and Hospodářské noviny. The examined period is from 1st December 2011 to 30th November 2012. The aim of this work is to analyze and interpret the relations between particular media contents that are related to the phenomenon of homelessness. The bachelor thesis focuses on possible differences between the analyzed newspapers as well. This work also attempts to compare the media image of homeless people and the outputs of public opinion research. The methodological approach to media image interpretation is the semiotic analysis. According to the analysis results, there is no specific way (neither positive nor negative) of presenting the homeless people that would predominate in the selected newspapers. The differences were not even detected within the individual newspapers. However, Hospodářské noviny are discussing this issue far less than MF Dnes. This might be caused by the large number of regional news that MF Dnes provides every day, while Hospodářské noviny are more focused on the business and economy issues. The results of public opinion surveys revealed mostly negative attitude to homeless people, these findings were also confirmed by the research realized within this thesis. Therefore it is not possible to agree with the idea that media are primarily responsible for that situation.

Klíčová slova

Bezdomovectví, příčiny bezdomovectví, veřejné mínění, mediální obraz, sémiotická analýza, konstrukce mediálních obsahů

Keywords

Homelessness, causes of homelessness, public opinion, media image, semiotic analysis, media content construction

Rozsah práce: 73 449 znaků včetně mezer

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 3. 1. 2013

Bc. Veronika Košťálová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Sylvii Fišerové za trpělivost.

Zároveň děkuji všem svým blízkým, kteří mě v průběhu celého studia podporují.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Košťálová Veronika	Razítko podatelny: <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 5px;"> Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd Došlo dne: 10-06-2011 -1- Čj: 11121 Příloh: 2 Skartační heslo: Přiděleno: </div>
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2009	
E-mail diplomantky/diplomanta: kostalova-veronika@seznam.cz	
Studijní obor/typ studia: Mediální studia/kombinované studium	
Předpokládaný název práce v češtině: Mediální obraz bezdomovců ve vybraných českých médiích	
Předpokládaný název práce v angličtině: Medial image of homeless people in selected Czech media	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok – vzor: ZS 2012): (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve po dvou semestrech</u> od schválení tezí, tedy teze schválené v LS 2010/2011 umožňují obhajovat práci nejdříve v LS 2011/2012) LS 2012	
Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků): Práce se zaměřuje na konstrukci mediálního obrazu fenoménu bezdomovectví a osob bez domova ve vybraných současných českých médiích. Cílem práce je analyzovat vztahy mezi jednotlivými mediálními sděleními, které se problematiky bezdomovců týkají, a jejich následná interpretace. Zároveň se pokusím o srovnání zkoumaných periodik a zachycení případných odlišností.	
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): <ol style="list-style-type: none"> I. ÚVOD II. CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY III. TEORETICKÁ VÝCHODISKA <ol style="list-style-type: none"> 1. Sociální vyloučení (představení konceptu s důrazem na situaci v ČR) 2. Stigmatizace a média (představení konceptu a role masových médií) 3. Bezdomovectví (definice, typologie, současná situace v ČR) 4. Veřejné mínění a bezdomovci (postoj veřejnosti k bezdomovcům, vliv masových médií) IV. CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÝCH MÉDIÍ <ol style="list-style-type: none"> 1. MF Dnes 2. Hospodářské noviny V. EMPIRICKÁ ČÁST <ol style="list-style-type: none"> 1. Metodologie <ol style="list-style-type: none"> 1.1. Obsahová analýza 1.2. Zpracování dat 2. Analýza dat VI. INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VII. ZÁVĚRY 	

Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období, za které bude analyzován):

V práci se budu zabývat periodiky MF Dnes a Hospodářské noviny, v obou případech se jedná o celostátní tištěné deníky. Zmíněné tituly budu analyzovat v období jednoho roku, tedy od 1. 1. 2011 do 31. 12. 2011. Tento časový úsek může být vzhledem k průběhu analýzy upraven.

Postup (technika) při zpracování materiálu:

Metodickým přístupem k empirické části mé práce je obsahová analýza vybraných českých tištěných periodik (MF Dnes a Hospodářské noviny). Konkrétně budu provádět relační (sémantickou) analýzu, přičemž nebudu sledovat pouze výskyt stanovených znaků, ale zároveň i vztahy jednotlivých konceptů. Jedná se tedy o kvalitativní přístup k obsahové analýze. V periodikách budu v průběhu zvoleného období sledovat výskyt a způsob prezentace problematiky bezdomovectví, přičemž se zaměřím na případné odlišnosti v konstrukci mediálního obrazu mezi zkoumanými tituly.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

- BERGER, Arthur Asa. *Media Analysis Techniques*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2005. 243 s.
Anotace: Autor se zabývá klíčovými metodami interpretace a porozumění mediálních obsahů. Rozpracovává čtyři různé teoretické přístupy: sémiotický, psychoanalytický marxistický a sociologický.
- GOFFMAN, Erving. *Stigma*. Praha: SLON, 2003. 168 s.
Anotace: Goffman se ve své publikaci věnuje konceptu stigmatizace, přičemž rozpracovává její pozitivní i negativní důsledky. V souvislosti s chudobou a sociální exkluzí je negativní stigma determinujícím faktorem sebepojetí vyloučeného jedince a zároveň přístupu okolí k jeho osobě.
- HAGEN, Lutz, et al. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, 2005. 149 s.
Anotace: Kniha je úvodem do problematiky komunikace a obsahové analýzy mediálních textů. Publikace je rozdělena do dvou částí, přičemž první z nich pojednává o vztahu médií a veřejné sféry, druhá část potom přináší konkrétní výsledky projektu krize České televize.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 408 s.
Anotace: Kniha je úvodem do základních metod kvalitativního výzkumu. Zabývá se jednotlivými přístupy a jejich aplikací v praktickém sociologickém výzkumu.
- HRADECKÝ, Ilja, et al. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje o. s., 2007. 50 s.
Anotace: Autoři se v této publikaci pokouší definovat fenomén bezdomovectví v kontextu soudobé české společnosti. Zabývají se také příčinami situace bezdomovectví a jejich typologií.
- KRIPPENDORFF, Klaus. *Content Analysis: an Introduction to Its Methodology*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2004. 413 s.
Anotace: Druhé vydání Krippendorffovy knihy zohledňuje mimo samotné metodologie také moderní přístupy a možnosti zpracování a interpretace dat získané obsahovou analýzou. Autor popisuje také historii metody a její aplikace pro jednotlivé výzkumy.

- MAREŠ, Petr. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*. 2000, 36, 3, s. 285-297.
Anotace: Článek se zabývá problematikou sociálního vyloučení a konceptem chudoby s důrazem na jejich vzájemnou provázanost. Autor popisuje různé dimenze sociálního vyloučení a jeho důsledky pro jedince i společnost.
- PRŮDKOVÁ, Táňa; NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. 93 s.
Anotace: Autoři se v knize věnují problematice bezdomovectví z mnoha různých perspektiv. Kromě jeho příčin zachycují také možný průběh a jednotlivé faktory, které na osobu bez domova působí a ztěžují resocializaci. Prostor je věnován také možnostem sociální pomoci.
- ŠUBRT, Jiří. *Kapitoly ze sociologie veřejného mínění: teorie a výzkum*. Praha: Karolinum, 1998. 241 s.
Anotace: Kniha představuje základní teoretické koncepty veřejného mínění a metody jeho výzkumu v sociologické perspektivě.
- WIMMER, Roger; DOMINICK, Joseph. *Mass media research: an introduction*. [s.l.]: Thompson Wadsworth, 2006. 469 s.
Anotace: Kniha popisuje hlavní metodologické přístupy ke zkoumání médií – obsahovou analýzu, experimentální, průřezové a longitudinální výzkumy. Zabývá se také etikou a samotným zpracováním dat.

Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

- GILLÁROVÁ, Kateřina. *Kvalitativní analýza mediálního obrazu bezdomovce ve vybraných tištěných médiích*. Praha, 2005. 182 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Katedra mediálních studií.

Poznámka: K danému tématu se mi ani na jiných fakultách či univerzitách nepodařilo nalézt odpovídající diplomové práce (pouze výše uvedenou z roku 2005). Nalezené absolventské práce se většinou týkaly problematiky bezdomovectví obecně, případně mediálního obrazu některé jiné sociální skupiny.

Datum / Podpis studenta/ky

10. 6. 2011

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzují, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na UK FSV vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

.....
Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

Obsah

ÚVOD.....	2
1. CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	4
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	5
2.1 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ.....	5
2.2 STIGMATIZACE A MÉDIA	7
2.2.1 <i>Stigmatizace</i>	7
2.2.2 <i>Mediální sdělení</i>	8
2.3 KONSTRUKTIVISMUS	9
2.3.1 <i>Sociální konstrukce reality</i>	9
2.3.2 <i>Mediální konstrukce reality</i>	10
2.4 BEZDOMOVECTVÍ	11
2.4.1 <i>Definice bezdomovectví</i>	12
2.4.2 <i>Formy a typologie bezdomovectví</i>	13
2.4.3 <i>Příčiny bezdomovectví</i>	15
3. VEŘEJNÉ MÍNĚNÍ A BEZDOMOVCI.....	17
3.1 PROVEDENÉ VÝZKUMY POSTOJŮ K BEZDOMOVECTVÍ V ČR	17
3.2 OVĚŘENÍ VÝSLEDKŮ USKUTEČNĚNÝCH VÝZKUMŮ	18
3.3 VLIV MASOVÝCH MÉDIÍ NA POSTOJE K BEZDOMOVECTVÍ	22
4. CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÝCH MÉDIÍ	24
4.1 MF DNES	25
4.2 HOSPODÁŘSKÉ NOVINY	25
5. EMPIRICKÁ ČÁST	27
5.1 METODOLOGIE.....	27
5.1.1 <i>Sémiotická analýza</i>	27
5.1.2 <i>Výběr článků</i>	28
5.2 ANALÝZA DAT	29
6. INTERPRETACE VÝSLEDKŮ.....	35
7. ZÁVĚRY.....	37
SUMMARY	38
POUŽITÁ LITERATURA.....	39
SEZNAM PŘÍLOH.....	44
PŘÍLOHY	45

Úvod

Zanedbaný muž ve středních letech, který popíjí krabicové víno, přespává v parcích či na nádraží a občas žebrá na kolemjdoucích drobně. Podobná představa se mnohým lidem v první chvíli vybaví pod pojmem bezdomovec. Kdo ale tito lidé skutečně jsou? S fenoménem bezdomovectví se naše společnost ve větší míře potýká od roku 1989, kdy se pod vlivem politické a ekonomické transformace dostal problém sociální segregace více do popředí. Za tu dobu si česká veřejnost na výskyt bezdomovců v ulicích do jisté míry zvykla a mnozí lidé zastávají názor, že si tento bohémský způsob života sami zvolili a současný stav jim vyhovuje.

V České republice bylo uskutečněno jen několik dílčích výzkumů veřejného mínění, které se zaměřovaly na zkoumání postojů k problematice bezdomovectví. Z jejich výsledků ale jednoznačně vyplývá, že ve společnosti na tuto skupinu osob převládá negativní pohled, podobně se vyjadřují i někteří autoři odborných publikací.¹ Průdková s Novotným tento stav vysvětlují nízkou mírou informovanosti laické veřejnosti o různých dimenzích problematiky bezdomovectví. Následkem toho se stávají výhradním distributorem informací o osobách bez domova sdělovací prostředky, které však mají tendenci prezentovat spíše senzace, než například poukazovat na sociální nespravedlnosti.²

Někteří autoři, jež se fenoménem bezdomovectví zabývají, zastávají názor, že se na negativním postoji veřejnosti k této problematice nejvíce podílejí právě média. Hradecký také poukazuje na to, že média věnují pozornost osobám bez přístřeší pouze nárazově. Ve zvýšené míře se toto téma objevuje v chladných měsících, v létě se naopak téměř nevyskytuje a pokud ano, bezdomovci bývají dle jeho názoru prezentováni spíše negativně.³ Jaký je tedy mediální obraz bezdomovců? Jelikož se dosud této oblasti mnoho výzkumů nevěnovalo, rozhodla jsem se toto téma zpracovat ve své bakalářské práci. Jsem si samozřejmě vědoma toho, že z důvodu rozsahu a účelu této práce v ní nelze postihnout problematiku v celé její komplexnosti, mohla by však posloužit jako východisko pro další zkoumání.

¹ např. Hradeckí 1996, či Průdková s Novotným 2008

² Průdková, Novotný 2008:7

³ Hradecký 2006:27

Média mohou mít stejně podstatný vliv při tvorbě a posilování společenských stereotypů, jako při jejich boření. Je tedy důležité věnovat pozornost konstruovaným obrazům jednotlivých aktérů či událostí. Dílčím cílem této práce proto bude porovnání výsledků analýzy mediálního obrazu bezdomovců s výzkumy postojů veřejnosti k osobám bez přístřeší, pokusím se také postihnout případné souvislosti. Pro tyto účely jsem se rozhodla v rámci své práce uskutečnit malý výzkum názorů o této problematice.

Struktura práce: Teoretická část této práce je rozdělena do následujících kapitol: Sociální vyloučení, Stigmatizace a média, Bezdomovectví, po domluvě s vedoucí své práce jsem do ní zahrnula rovněž kapitolu Konstruktivismus. Z části s názvem Veřejné mínění a bezdomovci jsem pro lepší přehlednost vytvořila samostatný oddíl, jehož součástí je i dílčí dotazníkové šetření ověřující výsledky dříve realizovaných zkoumání postojů veřejnosti k bezdomovectví. V následující části se věnuji charakteristice zkoumaných médií, tedy Mladé frontě Dnes a Hospodářským novinám. Empirická část nejprve představuje použitou metodu analýzy dat (tedy sémiotickou analýzu) a způsob výběru jednotlivých článků, poté následuje samotná analýza. Závěrečnou část této práce tvoří interpretace získaných výsledků a shrnutí celého výzkumu.

1. Cíl práce a výzkumné otázky

Bakalářská práce se zabývá konstrukcí mediálního obrazu bezdomovectví ve vybraných českých celostátních tištěných médiích – konkrétně se jedná o deníky MF Dnes a Hospodářské noviny.

Hlavním cílem práce je analyzovat a následně interpretovat vztahy mezi jednotlivými mediálními sděleními, které se problematiky bezdomovectví týkají. Pozornost je zaměřena také na způsob prezentace zkoumaného fenoménu a případné odlišnosti mezi zvolenými periodiky.

Výzkumné otázky jsou formulovány následovně:

1. Jakým způsobem je ve vybraných celostátních denících prezentována problematika bezdomovectví?
2. Existují v rámci zkoumaných periodik nějaké vztahy mezi jednotlivými mediálními sděleními týkajícími se fenoménu bezdomovectví?
3. Lze u vybraných periodik identifikovat nějaké odlišnosti ve způsobu konstrukce mediálního obrazu bezdomovectví?

Dílčím cílem práce je srovnání výsledků analýzy mediálního obrazu bezdomovců s výzkumy postojů veřejnosti k osobám bez přístřeší a popis případných souvislostí.

2. Teoretická východiska

2.1 Sociální vyloučení

Existuje několik definic sociálního vyloučení, dle jedné z nich jsou pojmem vyloučené osoby označováni „občané dané společnosti, kteří z důvodů, které nemají sami pod kontrolou, nemohou participovat na obvyklých aktivitách, k nimž by je jejich občanství opravňovalo a na něž aspirují“.⁴ Toto pojetí problematiky sociální exkluze koresponduje s přístupem Evropské unie. Důležitým aspektem je právo takových osob na opětovnou integraci do společnosti, předpokládá se však i jejich vlastní snaha.⁵

Evropská komise definuje sociální exkluzi jako dynamický koncept, soustředí se na související procesy a její důsledky, přičemž zohledňuje rovinu jedince i celé společnosti. Celkově je tento stav chápán jako nežádoucí, hlavním zájmem je vyloučené osoby opětovně integrovat.⁶

Mareš dělí sociální vyloučení na tři základní dimenze:

- **ekonomickou dimenzi** (původce materiálního nedostatku a odchýlení se od dosavadní či průměrné životní úrovně)
- **sociální dimenzi** (překážka pro sdílení sociálních statusů a institucí)
- **kulturní dimenzi** (nemožnost podílu na kultuře a kulturním kapitálu společnosti)

Následkem sociální exkluze má tedy jedinec významným způsobem ztížený přístup k finančním zdrojům, dle Mareše a některých dalších sociologů se dokonce jedná o vyloučení ze společenského morálního řádu.⁷

Sociální vyloučení má dle Mareše a Sirovátky šest základních atributů:

1. Dynamiku (sociální vyloučení představuje cyklický proces)
2. Multidimenzionalitu (důraz na vzájemné vztahy mezi více oblastmi života jedince)
3. Narušení sociálních vztahů (hrozba sociální izolace či odcizení)
4. Relativnost (porovnání situace vyloučených osob a většinové společnosti)
5. Omezenost zdrojů (komunálního i lokálního charakteru)
6. Omezení kontroly vyloučených osob nad vlastním osudem⁸

⁴ Burchardt, Le Grand, Piachaud 1999: 229

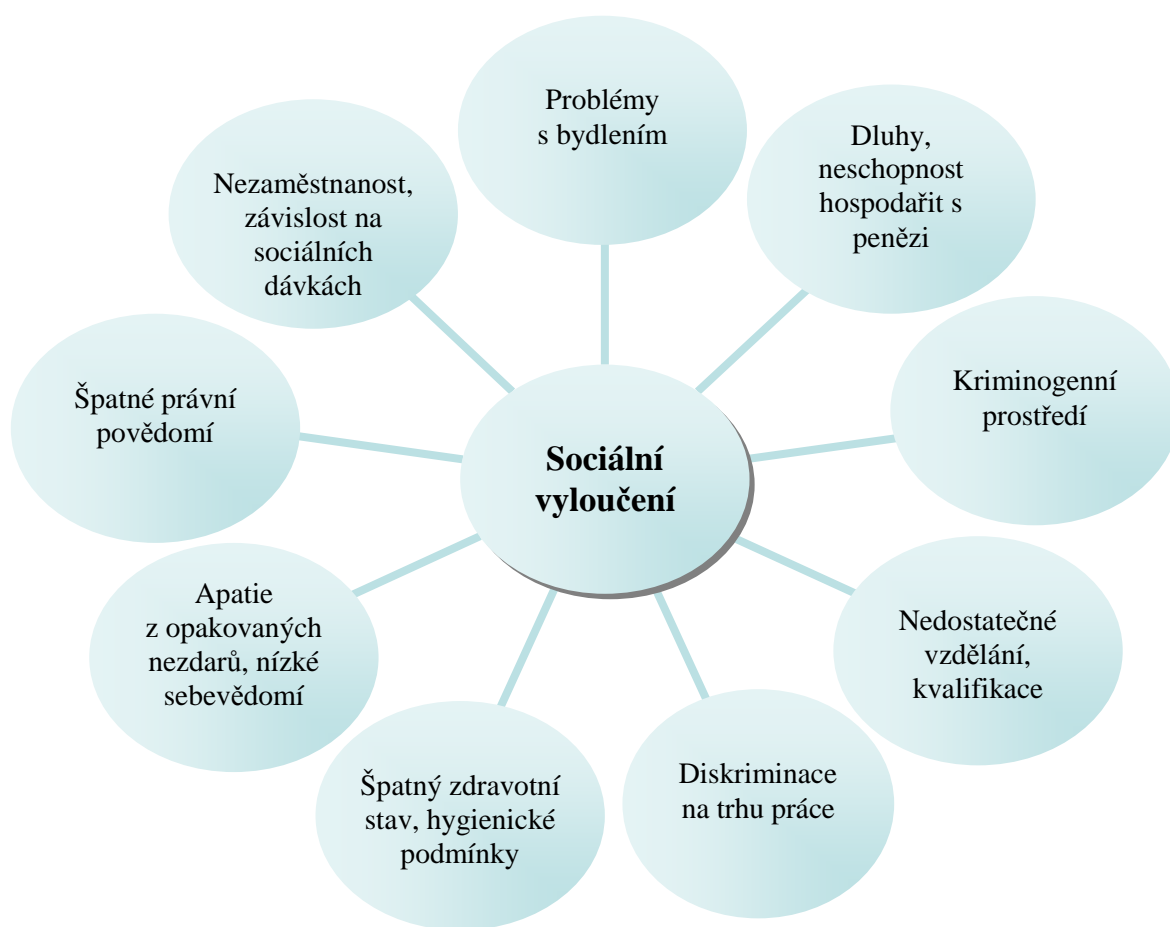
⁵ Mareš, Sirovátka 2008: 273

⁶ Atkinson 2000: 55-57

⁷ Mareš 2000: 285-297

Příčin sociálního vyloučení existuje několik (viz Schéma č. 1), lze je však roztřídit do následujících tří základních skupin: společenský systém a instituce, potíže při uplatňování práva a diskriminace, individuální vlastnosti jedince. Při analýze situace konkrétní osoby je třeba brát v potaz také další vlivy, jako jsou například učiněná rozhodnutí, případná omezení, vzdělání, etnická příslušnost, finanční situace, zdravotní stav atd.⁹

Schéma č. 1: Příčiny sociálního vyloučení

Zdroj: Švec et al. 2009:7 (upraveno)

Jak již bylo uvedeno výše, jednou z vlastností sociálního vyloučení je multidimenzionalita. Právě ona provázanost jednotlivých oblastí života jedince způsobuje, že společenská exkluze nejčastěji nastává následkem souběhu několika dílčích problémů. V některých případech lze tedy bezdomovectví označit za příčinu, v dalších naopak za důsledek sociálního vyloučení.

⁸ Mareš in Sirovátka 2004: 15-30

2.2 Stigmatizace a média

Sociálně vyloučení jedinci se často musejí potýkat se stigmatizací, což může vést k ještě většímu prohloubení jejich problematické situace. Následkem stigmatizace totiž většinová společnost pohlíží na takové osoby jako na odlišnou komunitu, vůči které se často vyhraňují. Nemalý vliv na tomto procesu mají média, která přispívají ke konstrukci obrazů jednotlivých sociálních skupin. Tato kapitola se blíže věnuje konceptu stigmatizace a ve stručnosti také produkci, obsahu a percepci mediálních sdělení, které mohou postoj veřejnosti ovlivňovat.

2.2.1 Stigmatizace

Stigma bývá nejčastěji definováno jako omezující atribut, který jistým způsobem diskredituje, či přímo vyčleňuje daného jedince na základě jeho odlišnosti z většinové společnosti. Stigmatizace je tedy chápána jako určitý proces, který je závislý na interakci daného atributu s obecně přijímaným stereotypem. Významným způsobem se také podílí na sociálním vyloučení různých sociálních skupin, či jednotlivců. V některých případech však může mít stigma také společenskou funkci, příkladem může být každodenní sociální kontakt s cizími lidmi. Na základě všeobecně zažitých pravidel je průběh takové interakce předvídatelný a tedy uskutečnitelný.¹⁰

Na stigmatizaci lze pohlížet také jako na sociální konstrukci. Někteří sociologové, příkladem může být Heatherton, rozeznávají dvě základní složky procesu vzniku stigmatu. První je uvědomění si odlišnosti ze strany majoritní společnosti, druhá představuje následnou devalvací a případné vyloučení jedince, či dokonce celé sociální skupiny.¹¹

Dalším konceptem, který se stigmatizací úzce souvisí a vychází z něj, je takzvaná samostigmatizace. Vyloučený jedinec v důsledku odsudků a celkového přístupu okolí ke své osobě přijme tuto negativní perspektivu a vztáhne ji na sebe. To má samozřejmě neblahý dopad na jeho psychiku a sebehodnocení. Je si totiž plně vědom svého

⁹ Barták 2004: 22-24

¹⁰ Goffman 2003: 11-12, 166-168

¹¹ Heatherton et al. 2003

sociálního handicapu a rozdílnosti, důsledky sociální stigmatizace nejintenzivněji vnímá během interakce s okolím.¹²

2.2.2 Mediální sdělení

Croteau a Hoynes dělí studium médií a mediálních sdělení do tří hlavních kategorií: produkce, obsah a percepce. Produkce mediálních sdělení je značně selektivní, média totiž rozhodují o tom, jaká témata si zaslouží pozornost a jaká nikoliv, tedy co je významné a co méně. Tento proces je komplexní, působí na něj politické, ekonomické a kulturní prostředí, dále také samotné mediální organizace a jejich normy či praktiky a v neposlední řadě také postavení a motivace jednotlivců, kteří rozhodují o významnosti jednotlivých témat a událostí. Vybraná témata, jež projdou selekcí a dostanou se do médií, jsou dále rozdělena do několika kategorií dle významnosti. Některá jsou potom upřednostňována například tím, že dostanou více prostoru, záleží ovšem také na pořadí či způsobu jejich prezentace.¹³

Samotný obsah mediálních sdělení by měl splňovat základní kritéria všeobecné informační kvality: relevanci (zpráva musí být pro příjemce určitým způsobem přínosná či důležitá), pravdivost a srozumitelnost. Jednotliví příjemci samozřejmě mohou tato kritéria posuzovat odlišným způsobem. Novináři by v souladu s uvedenými základními kritérii měli při tvorbě mediálních obsahů (a zejména zpravodajství) dodržovat také profesionální kritéria, mezi které patří například transparentnost, neutralita, správnost, různorodost či vyváženost. Všechna uvedená kritéria jsou měřitelná a posuzuje se podle nich kvalita informací v médiích.¹⁴

Percepce mediálních obsahů představuje aktivní proces, který se odehrává v rámci určitého kontextu (zahrnuje situaci, ale například také věk a pohlaví jedince) a společensko-kulturního prostředí. Mediální a kulturní studia zkoumají mimo jiné vliv mediálních sdělení na příjemcovu vnímání okolí i sebe sama.¹⁵ Mediální obraz lze chápat jako představu o daném tématu, která byla vytvořena způsobem jeho prezentace v médiích. Obsah sdělení, tedy „o čem je“ a „jak se jeví“, bývá považován za specifickou kategorii významu mediálního sdělení a při jeho interpretaci hraje

¹² Kudláček in Raboch 2004: 87-89

¹³ Croteau, Hoynes 2003:31-33

¹⁴ Schulz 2004:52-53

¹⁵ Tenglerová 2010:16

významnou roli. Pohybuje se totiž na pomezí smyslového vnímání daného sdělení a jeho výkladem. Při studiu mediálních obsahů se vychází z názoru, že je realita pro média primárním zdrojem podnětů a mediální obsahy jí tedy do velké míry odpovídají. Otázkou samozřejmě zůstává, nakolik podléhají mediální obrazy zkreslení a jaký to má vliv na příjemce a jeho představách o světě.¹⁶ Více se tématu mediálních obsahů a jejich vlivu na veřejné mínění věnuji v kapitole 2.3.2.

2.3 Konstruktivismus

Při zkoumání procesu konstrukce mediálního obrazu se v této práci vychází z teorie sociálního konstruktivismu. V souladu s touto teorií existuje celá řada různých realit, které jsou determinované sociálními faktory. Média zaujímají v procesu konstrukce reality významnou roli, mají totiž moc ovlivňovat způsob jejího vnímání a tedy utvářet veřejné mínění.

2.3.1 Sociální konstrukce reality

Sociálním konstruktivismem se ve své knize pojednávající o sociálním vědění zabývali například Berger s Luckmannem. Dle jejich teorie je vnímání konstruováno z mnoha realit, jež jsou v procesu komunikace a sociálního působení stále nově vytvářeny a aktualizovány. Zásadní jsou přitom následující procesy: externalizace („společnosti je výtvořem člověka“), objektivace („společnost je objektivní realitou“) a internalizace („člověk je výtvořem společnosti“). Autoři rovněž pracují s pojmem habitualizace, kterým označují proces ustalování vzorců často opakované lidské činnosti. Následkem toho pak může být konkrétní činnost v budoucnu obdobným způsobem opět vykonávána a stane se rutinou, tedy součástí obecné zásoby vědění. Jelikož jedinec tuto zásobu pokládá za pevně danou, stávají se z jednotlivých lidských činností sociální instituce.¹⁷

Dle teorie sociální konstrukce reality hrají významnou roli při většině sociálních interakcí takzvaná typizační schémata. Předem totiž očekáváme určitý druh chování, které bude odpovídat sociální roli daného jedince. Typizací jednotlivých činností, jež podlely habitualizaci vznikne instituce objektivní povahy. Tímto způsobem je

¹⁶ Jirák, Köpplová 2009:262-282

¹⁷ Berger, Luckmann 1999:56-64

externalizací lidského jednání konstruována objektivní realita. Jedinec se soustředí spíše na realitu každodenního života, která je intersubjektivní a sdílená.¹⁸

Při procesu objektivace hraje zásadní roli vytváření znaků neboli označování. Znaky svým záměrem fungují jako odkazy na subjektivní významy, tím se odlišují od ostatních objektivací. Sdružují se do znakových systémů, nejdůležitějším z nich je pro člověka jazyk. Prostřednictvím porozumění jazyku totiž dochází k pochopení reality, pro tento proces je jazyk dokonce nutným předpokladem. Jelikož jazyk vnímáme jako vnější skutečnost a přijímáme ho jako určitý vzorec, hraje klíčovou roli při konstrukci reality a jejím subjektivním vnímání.¹⁹

Symbols a jejich významy představují určitou konstrukci reality, která je v dané společnosti sdílená, zároveň odrážejí převažující společenské hodnoty. Takto konstruovaná realita je jednotlivými členy společenství považována za platnou a v tom duchu na ní také odkazují. Právě odkazy na význam symbolů tak tvoří základní kámen lidské komunikace.²⁰

2.3.2 Mediální konstrukce reality

Prostřednictvím již zmiňovaných znakových systémů jsou jednotlivé události reprezentovány. Pojem reprezentace však v tomto významu není vnímán jako odraz reality, události totiž není možné prostřednictvím reprezentace zaznamenat přesně. Jelikož je realita v souladu s teorií sociálního konstruktivismu stále reinterpretoována a nelze jí považovat za objektivní danost, může nabýt významu až po její reprezentaci. Samotná událost je realizována prostřednictvím své reprezentace, tento proces probíhá současně s danou událostí a je její konstitutivní součástí.²¹

Dle Schulze existují dva různé přístupy k pojmu reprezentace: ptolemaiovský a koperníkovský. První z nich, tedy ptolemaiovský, stojí na dvou základních předpokladech: první říká, že masová média představují ve společnosti cizí těleso mající potenciál kontrolovat a manipulovat; druhý potom, že úkolem médií je především zrcadlit realitu. V souladu s tímto pojetím je tedy na masová média nahlíženo jako na pasivní prvek, jehož úkolem je zprostředkovat realitu. Koperníkovské pojetí naproti

¹⁸ Berger, Luckmann 1999:34-39

¹⁹ Berger, Luckmann 1999:39-45

²⁰ Jiráček, Köpplová 2003:165

tomu vnímá média jako nedílnou součást společnosti, fungující jako aktivní prvek, který formuje představu o skutečnosti. Realita tedy v tomto případě není chápána jako předpoklad komunikace, ale naopak jako její výsledek. V rámci koperníkovského paradigmatu lze identifikovat dva proudy: umírněný a radikální. První z nich uznává existenci vnější reality, na kterou je médií odkazováno, radikální proud nikoliv.²²

Tato práce vychází z umírněnější verze koperníkovského přístupu. V souladu s tímto proudem jsou tedy mediální obsahy chápány jako určité konstrukce, prostřednictvím nichž byla konkrétní událost ze sociální reality přetransformována a přizpůsobena hodnotám v dané společnosti. Média tak vytváří obraz vnějšího světa, který však nelze pokládat za reálný, jedná se totiž především o lidský produkt.²³

Publikum se domnívá, že to, co vidí v médiích, určitým způsobem souvisí se světem, v němž žije a zároveň je to v souladu s jeho vnímáním tohoto světa, tedy že tato souvislost koresponduje se široce přijímanou sociální konstrukcí reality.²⁴ Sociální skupiny či aktéři jsou v médiích re-prezentováni určitým způsobem a publikum tuto prezentaci vnímá jako realitu. Média tedy organizují vnímání jednotlivých skupin či aktérů a zároveň poskytují nástroje k rozřazení lidí do určitých kategorií. Tyto kategorie se následně stanou součástí myšlenkových pochodů, které slouží k vytváření úsudků o lidech ve světě i v médiích.²⁵ Reprezentace jednotlivých aktérů a událostí vycházejí z opakované selekce a vyzdvižení určitých znaků, přičemž jiné jsou systematicky opomíjeny.²⁶ Média často strukturují vnější realitu způsobem, jež bývá determinován jejich zájmy a potřebami. Účinky médií se sice většinou odvíjí od takzvané bezděčné předpojatosti, nicméně schopnost definovat realitu je médií často uplatňována i úmyslně.²⁷

2.4 Bezdomovectví

Když se řekne slovo bezdomovec, značná část veřejnosti si v první řadě vybaví zanedbané osoby pospávající na nádraží a v parcích. Tato skupina přitom tvoří pouze zlomek z celkového počtu osob bez přístřeší. Mezi bezdomovce je třeba řadit i osoby,

²¹ Sedláková 2008:146

²² Schulz 2000:24-35

²³ Sedláková 2008:150

²⁴ Jiráček, Köpplová 2007:140-141

²⁵ Burton, Jiráček 2001:191

²⁶ Trampota 2006:93

jejichž bydlení je nejisté, či přímo ohrožené. Jedná se například o přechodné bydlení v různých podnájmech, obytných karavanech a tak dále. Skupinu lidí, která je bezdomovectvím ohrožena ve větší míře, než většinová společnost, tvoří kupříkladu migranti, propuštění vězni, příslušníci minorit, osoby závislé na alkoholu a omamných látkách, či děti opouštějící dětské domovy. Bezdomovectví může postihnout jedince, ale i celé rodiny, týká se lidí různého vzdělání i věku. Je tedy složité stanovit jednotnou definici či typologii tohoto problému, tato kapitola se proto bude věnovat pouze vybrané části z nich.

2.4.1 Definice bezdomovectví

V právním řádu České republiky se pojmem bezdomovec označuje osoba bez státní příslušnosti. Toto vymezení je však zcela neodpovídající, vztahuje se totiž pouze na cizince mající jiné státní občanství. V angličtině by byl pro definici této skupiny osob použitý termín *stateless*. Zákon č.108/2006 Sb. o sociálních službách vymezuje bezdomovce dvěma způsoby, jako osoby v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení a osoby bez přístřeší (čemuž odpovídá anglický výraz *homeless*). Tyto pojmy však nejsou dostatečně specifikovány, může proto existovat více výkladů. Veřejnost běžně užívá slova bezdomovec ve spojitosti s osobami bez přístřeší, jak je chápe zmiňovaný zákon o sociálních službách, tento termín má ale spíše negativní konotace.²⁸

Zajímavé také je, že se v české legislativě prakticky vůbec nehovoří o bezdomovectví rodin. V mnoha rozvinutých státech totiž většinou rozlišují, zda se do problematické životní situace dostane jedinec, nebo celá rodina. V druhém případě totiž mají takoví lidé lepší postavení a snáze dosáhnou na sociální pomoc.²⁹ V České republice se s celými rodinami příliš nepočítá, pokud se ocitnou v závažných problémech, dojde většinou k jejich rozdělení. Některé azylové domy jsou určeny pro matky s dětmi, nikoliv však pro otce.³⁰

Vymezení pojmu bezdomovec a bezdomovectví se v jednotlivých státech a institucích liší. Dle Organizace spojených národů se jedinec stane bezdomovcem, pokud nemá ve vlastnictví žádnou nemovitost, žije v útulku nebo přímo na ulici, případně

²⁷ McQuail 2009:395-397

²⁸ Hradecký 2007:28-29

²⁹ Fitzpatrick, Kemp, Klinker 2004:8-9

³⁰ Marek, Strnad, Hotovcová 2012:12-13

nemá možnost získat ubytování splňující základní kritéria, jež jsou nutná pro zdraví a sociální rozvoj.³¹ Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci (zkráceně FEANTSA) uvádí mezinárodně uznávanou definici, podle které je bezdomovectví označení pro sociální skupinu, jež v sobě zahrnuje zjevné bezdomovce (odpovídající anglickému výrazu rooflessness) i osoby s neadekvátním bydlením vzhledem k minimálním standardům v určité oblasti (tedy houselessness).³²

2.4.2 Formy a typologie bezdomovectví

Hradečtí vytvořili obecně přijímanou typologii, ve které rozdělují bezdomovectví do tří následujících kategorií:

- **zjevné bezdomovectví** – tuto kategorii tvoří osoby, které žijí a přespávají na ulici, nádraží, v parcích a podobně. Využívají různé sociální služby, někteří se v zimních měsících uchylují do nocleháren.
- **skryté bezdomovectví** – zahrnuje takové bezdomovce, kteří z různých důvodů nevyhledávají sociální služby a nejsou tedy nijak evidováni. Žijí například ve squatech, odstavených automobilech a vagónech, objektech určených k demolici, kanálech a tak dále. Jejich počet je vyšší, než bezdomovců zjevných.
- **potenciální bezdomovectví** – do této skupiny spadají lidé, kterým situace bezdomovectví reálně hrozí. Může se jednat například o osoby propuštěné z výkonu trestu, dětských domovů, případně psychiatrické léčby. Ohroženi jsou ale stále více také migranti a přistěhovalci.³³

Další typologie osob bez přístřeší se zaměřuje na úspěšnost sociální integrace. Týká se jedinců, kteří využívají sociálních služeb, dělí je do tří skupin:

- **I. skupina** – zahrnuje klienty, kterým se v důsledku vlastní snahy a včasného zásahu sociálních pracovníků podařilo získat bydlení a zaměstnání, případně další zabezpečení. Úspěšná pomoc této skupině tedy znamená plnohodnotné začlenění do společnosti, celkově se však týká zhruba 15-20 % klientů.
- **II. skupina** – tvoří ji klienti mající pouze příležitostné zaměstnání, kteří sice pravidelně vyvíjí snahu ke zlepšení stávající situace, nicméně v případě neúspěchu často podléhají rezignaci. Někteří z nich se samozřejmě mohou díky svému úsilí

³¹ Casavant in Begin 1999: 5-6

³² Štěchová, Luptáková, Kopoldová 2008:21

³³ Hradecký, Hradecká 1996:27-32

pomoci sociálních pracovníků zařadit do předchozí kategorie. Za úspěch se v případě této skupiny považuje například trvalé zaměstnání s dočasným bydlením, jedná se o skupinu nejvíce zastoupenou – tvoří ji přibližně 55 % klientů.

- **III. skupina** – spadají do ní klienti, jejichž aktivita se redukovala pouze na uspokojení základních potřeb, na opětovné začlenění do společnosti již rezignovali. O úspěšné pomoci lze v této situaci hovořit, pokud se podaří klientovi vyřídit nové doklady a zajistit tak příjem některých sociálních dávek. Tuto skupinu tvoří zhruba 35 % z celkového počtu klientů.³⁴

Sdružení FEANTSA vytvořila Evropskou typologii bezdomovectví a vyloučení z bydlení (zkráceně ETHOS). Toto dělení je považováno za nejpřehlednější a zároveň odpovídající skutečnosti (viz příloha č. 1)³⁵. Sdružení azylových domů v roce 2007 iniciovalo projekt „Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR“, jehož dílčím cílem bylo vytvoření terminologie dle typologie ETHOS pro české prostředí. Nejdůležitějším kritériem pro toto dělení bezdomovectví je dostupnost a existence bydlení, přičemž se zkoumají tři domény: fyzická doména (opravdu osoba využívá nějaké obydlí?), právní doména (má osoba na dané obydlí právní nárok?) a sociální doména (představuje dané obydlí vhodné místo pro budování sociálních vztahů?). Výsledná typologie pro Českou republiku je dělena do mnoha národních subkategorií (viz příloha č. 2), níže proto uvedu jen základní kategorie:

- **Bez střechy** – osoby přežívající venku a osoby v noclehárně
- **Bez bytu** – osoby v ubytovnách pro bezdomovce, osoby v pobytových zařízeních pro ženy, osoby v ubytovnách pro imigranty, osoby opouštějící instituce (jako například věznice, dětské domovy atd.) a uživatelé podpory v bydlení
- **Nejisté bydlení** – osoby žijící v nejistém bydlení, osoby ohrožené vystěhováním a osoby ohrožené domácím násilím
- **Nevyhovující bydlení** – osoby žijící v provizorních a nestandardních budovách nebo budovách, které nejsou určeny k bydlení, osoby žijící v nevhodném bydlení a osoby žijící v přelidněném bytě

³⁴ Pěnkava 2002:50-63

³⁵ FEANTSA. *European Federation of National Organisations working with the Homeless* [online]. 2008 [cit. 2012-12-10]. ETHOS - European Typology on Homelessness and Housing Exclusion. Dostupné z WWW: <<http://www.feantsa.org/code/en/pg.asp?page=484>>.

V přehledu jsou tedy zahrnutí bezdomovci i osoby bezdomovectvím ohrožené. Na základě uvedené typologie lze formulovat podrobnější definice bezdomovectví, zejména však umožňuje individuální přístup k jednotlivým případům a práci s nimi.³⁶

2.4.3 Příčiny bezdomovectví

Příčiny vzniku situace bezdomovectví lze rozdělit do dvou základních kategorií: objektivní a subjektivní. Objektivní faktory ovlivňuje politika daného státu, jedná se například o dodržování lidských práv, rovnost příležitostí, kvalifikaci a vzdělanost občanů, nezaměstnanost, kriminalitu, sociální zabezpečení, začleňování ohrožených sociálních skupin na trh práce a podobně. Faktory subjektivní povahy jsou naopak ovlivněny přímo jedinci či rodinami, jejich povahovými rysy, schopnostmi a podobně. Lze je dále dělit do čtyř podskupin: materiální (nedostačující příjmy, nezaměstnanost, dluhy, ztráta bydlení atd.), vztahové (rodinné problémy, rozvod, násilí v rodině, pohlavní zneužívání, diskriminace atd.), osobní (závislosti, tělesná či duševní nemoc, mentální zaostalost atd.) a institucionální (opuštění dětského domova či psychiatrické léčebny, propuštění z vězení atd.). Podíl vlivu objektivních a subjektivních faktorů na situaci bezdomovectví se v jednotlivých případech samozřejmě liší.³⁷

Debata nad příčinami vzniku bezdomovectví může připomínat atribuční teorii. Rozlišují se totiž atributy situační (závisejí na vnější situaci), které odpovídají objektivním faktorům z výše uvedeného rozdělení, a atributy dispoziční (závisejí na jedinci a jeho vlastnostech), jež korespondují s faktory subjektivními. V souladu s touto teorií připisuje část veřejnosti bezdomovcům falešné rysy a zjednodušuje si tak pohled na tuto sociální skupinu.³⁸ Základní atribuční chyba totiž představuje nesprávné přiřazení dispozičních atributů v situacích, kdy by měly být přisouzeny spíše atributy situační. Následkem tohoto chybného úsudku jsou bezdomovci často považováni za osoby, kterým nemá smysl pomáhat, jelikož příčinou jejich chování jsou pouze subjektivní faktory (dispoziční atributy) a ty lze těžko změnit. Samotní bezdomovci mají naopak často sklony přeceňovat objektivní faktory (situační atributy).³⁹

³⁶ Hradecký et al. 2007:31-33

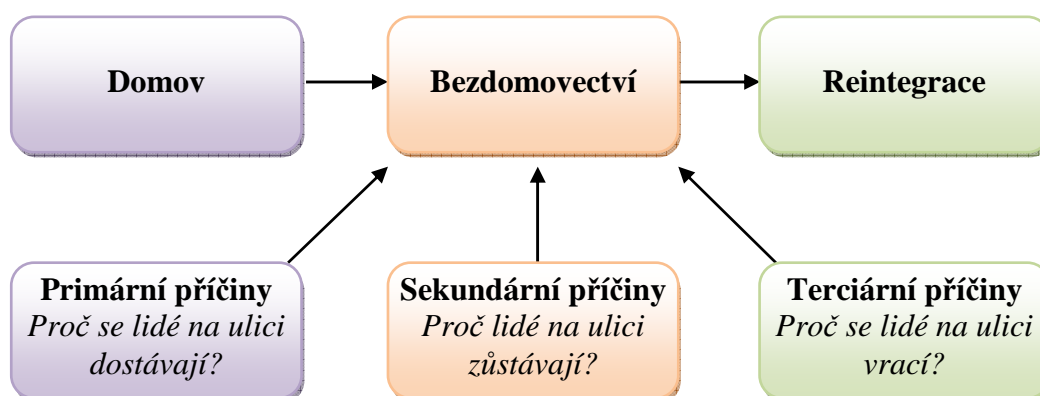
³⁷ Hradecký, Hradecká 1996:33-34

³⁸ Marek, Štrnad, Hotovcová 2012:16-17

³⁹ Výrost 2008

Pro zajištění vhodné pomoci jednotlivým bezdomovcům nejsou až tak významné primární příčiny jejich problematické situace, tedy proč se na ulici dostal. Důležité je však identifikovat příčiny sekundární, tedy proč jedinec na ulici zůstává, případně terciární – proč se na ulici opět vrací. Primární příčiny již nelze ovlivnit, v rámci prevence by se jimi měl zabývat sociální systém. Sekundární příčiny představují zejména ztrátu motivace a psychický úpadek jedince, terciární příčinou může být například stigmatizace či nemožnost nalezení místa ve společnosti (viz Schéma č. 2).⁴⁰

Schéma č. 2: Primární, sekundární a terciární příčiny bezdomovectví

Zdroj: Marek, Strnad, Hotovcová 2012:19 (upraveno)

Existuje několik okolností, které se u jedinců v průběhu bezdomovectví vyskytují nejčastěji a mnohdy brání jejich opětovnému začlenění do společnosti. V první řadě se jedná o nezaměstnanost, která způsobuje vedle ztráty zdroje finančních prostředků také frustraci z nedostatku aktivity, sociálního kontaktu či seberealizace. Dlouhodobá nezaměstnanost může vést k rezignaci a stavu naučené bezmoci. Další okolností je závislost na návykových látkách, která často brání využívání sociálních služeb. Významným faktorem je rovněž rozpad rodiny a sociální izolace, která přináší psychologické, ekonomické i společenské komplikace. Bezdomovci se potýkají také s různými psychickými potížemi a nemocemi, negativní dopad může mít i pobyt v ústavu či vězení. V neposlední řadě může být překážkou integrace také nastavení zdravotního a sociálního systému v rámci daného státu, tedy například rozsah nabízených služeb či dostupnost a výše sociálních dávek.⁴¹

⁴⁰ Marek, Strnad, Hotovcová 2012:19

⁴¹ Marek, Strnad, Hotovcová 2012:21-52

3. Veřejné mínění a bezdomovci

Problematice bezdomovectví není ve výzkumech veřejného mínění věnováno mnoho prostoru. V České republice existuje jen několik rozsáhlejších šetření, která se touto tematikou zabývala, jejich výsledky ukazují na převážně negativní společenský postoj k osobám bez přístřeší. Hradecký to vysvětluje mimo jiné také tím, že se k termínu bezdomovec vztahují zejména negativní konotace (viz také kapitola 2.4).⁴² Průdková s Novotným zase upozorňují na polarizaci názorů veřejnosti na bezdomovectví, kdy na jedné straně stojí slepý soucit a na straně druhé pohrdání a nenávisť. Postoj k této problematice je jen zřídka racionální a vyvážený, často totiž bývá ovlivněn špatnou osobní zkušeností či společenskými stereotypy.⁴³ Kraus pohlíží na bezdomovectví v celospolečenském kontextu a zdůrazňuje, že tento problém také úzce souvisí s vnímáním České republiky ze strany cizinců. Osoby žijící na ulici jsou totiž spojovány s žebráky, drogově závislými a kriminalitou.⁴⁴

3.1 Provedené výzkumy postojů k bezdomovectví v ČR

Občanské sdružení Naděje uskutečnilo v letech 1993 a 1996 v Praze dva menší výzkumy, které zkoumaly postoje veřejnosti k bezdomovcům. Oslovováni byli náhodní chodci v okolí lokalit se zvýšeným výskytem osob bez přístřeší (tedy například u nádraží a parků). Výsledky potvrdily předpoklady autorů, že široká veřejnost má o bezdomovcích často zkreslené a zjednodušující představy, nejčastěji je považovali za lenochy, opilce a zloděje. Po třech letech, kdy byla anketa opakována, se struktura jednotlivých odpovědí příliš nezměnila. Převládající názor oslovených respondentů na bezdomovectví byl ve většině případů negativní, často přímo nepřátelský, osoby bez domova byly považovány za asociální. Ukázalo se také, že významnou roli hrají společenské stereotypy.⁴⁵

V roce 1995 provedlo sdružení AMASIA s.r.o. výzkum s názvem Pražané o bezdomovcích. Téměř polovina respondentů uvedla jako hlavní příčinu vzniku bezdomovectví nechuť pracovat, lenost a pohodlnost (tedy subjektivní příčiny, viz kapitola 2.4.3). Část odpovědí připouštěla kombinaci více faktorů, vedle těch

⁴² Hradecký 2006: 28

⁴³ Průdková, Novotný 2008:25

⁴⁴ Kraus, Hroncová 2007:269

⁴⁵ Hradecký, Hradecká 1996:8-10

subjektivních například také špatné rodinné zázemí či nepříznivé společenské podmínky. Třetina dotazovaných osob se rovněž přiklání k názoru, že by bezdomovci měli svou situaci řešit sami, případně požádat o pomoc svou rodinu.⁴⁶

Centrum pro výzkum veřejného mínění Akademie věd ČR realizovalo v roce 2001 výzkum „O názorech veřejnosti na situaci bezdomovců“. Jedna z otázek se týkala míry naléhavosti problému bezdomovectví, respondenti odpovídali v závislosti na své životní úrovni – s klesajícím standardem považovali tento problém za naléhavější. Podobně jako v případě předchozích šetření se dotazovaní nejčastěji přiklání k názoru, že by se bezdomovci měli pomoci sami, případně že by jejich situaci měli řešit příbuzní či neziskové organizace. U respondentů rovněž převládal názor, že se bezdomovci do nepříznivé situace dostali kvůli jejich vlastnímu přístupu a neochotě cokoliv měnit, třetina odpovědí však za příčinu bezdomovectví označila spíše objektivní faktory.⁴⁷

Postoje občanů k problematice osob bez přístřeší měly být východiskem pro Akční plán řešení otázky bezdomovectví v Praze pro období 2010-2013. Agentura Focus Marketing tedy v roce 2010 provedla na území Prahy výzkum, v rámci kterého se dotazovala na obdobné otázky, jako tomu bylo v případě výše uvedených šetření. Respondenti se z velké většiny shodli na tom, že bezdomovectví představuje pro region problém, řešit by ho ovšem měli v první řadě sami bezdomovci. Dalším zdrojem pomoci by podle odpovědí měly být neziskové organizace či Magistrát hlavního města Prahy. Celkově si však dle výsledků výzkumu osoby bez domova a drogově závislí zaslouží nejmenší příspěvky z veřejných zdrojů.⁴⁸

3.2 Ověření výsledků uskutečněných výzkumů

Jelikož bylo realizováno jen velmi omezené množství výzkumů zaměřujících se na postoje veřejnosti k problematice bezdomovectví, rozhodla jsem se pro účely této práce uskutečnit vlastní malý výzkum. Ten mi poslouží jako ověření publikovaných výsledků již uskutečněných šetření (které jsou shrnuty v kapitole 3.1).

⁴⁶ Hradecký, Hradecká 1996:10-12

⁴⁷ CVVM SOÚ AV ČR 2001

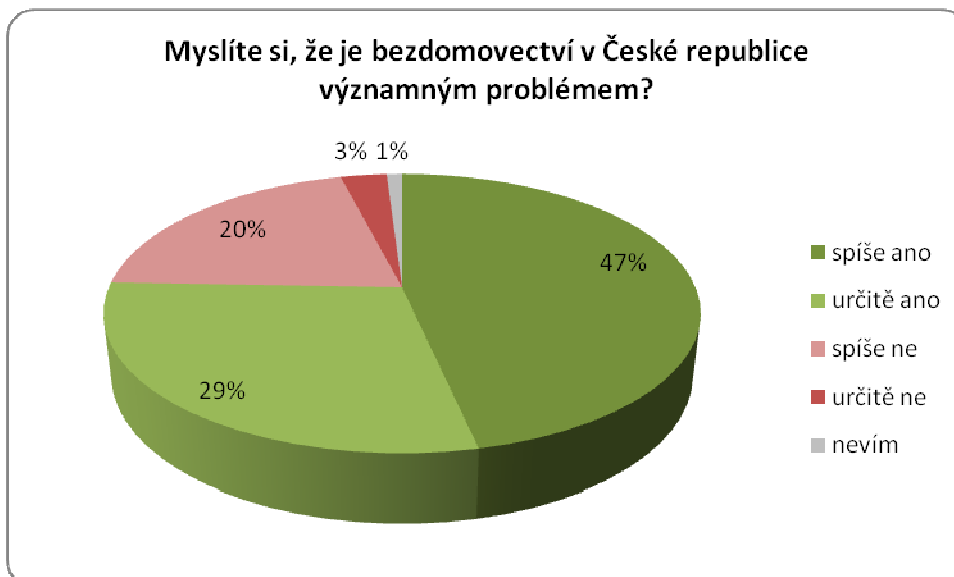
⁴⁸ Magistrát hlavního města Prahy. *Akční plán problematiky bezdomovectví pro rok 2010 až 2013*. 2010. 18 s. Dostupné z WWW:
<http://socialni.praha.eu/jnp/cz/aktuality/akcni_plan_problematiky_bezdomovectvi_aktualita.html>.

Jako metoda sběru dat bylo zvoleno dotazníkové šetření. Dotazník byl standardizovaný, obsahoval soubor devíti uzavřených a dvou polouzavřených otázek. Při formulaci jednotlivých otázek jsem se inspirovala již uskutečněnými výzkumy na toto téma, celé znění dotazníku je v příloze této práce (viz příloha č. 3).

Dotazníkový formulář jsem vytvořila online využitím služby Vyplňto.cz, což mi umožnilo pohodlnější sběr dat. Většinu respondentů jsem kontaktovala emailem či prostřednictvím sociálních sítí, v průvodním textu jsem jim přiblížila účel výzkumu a poslala odkaz na stránku s dotazníkem. Po jeho vyplnění se údaje automaticky uložily, na konci šetření jsem jednotlivé odpovědi stáhla v souhrnném souboru. Tímto byla zajištěna anonymita respondentů. Celkově jsem získala 278 vyplněných formulářů, vzhledem k povaze výzkumu považuji toto číslo za více než dostatečné. Pro zvýšení reprezentativity by samozřejmě bylo nutné rozšířit velikost zkoumaného vzorku.

Nyní již přistoupím k samotné analýze získaných dat. První otázka zjišťovala, zda respondenti považují bezdomovectví v České republice za problém; kladně odpověděly zhruba tři čtvrtiny dotazovaných. Dříve uskutečněné výzkumy rovněž ukázaly, že široká veřejnost pokládá problematiku bezdomovectví za významné téma.

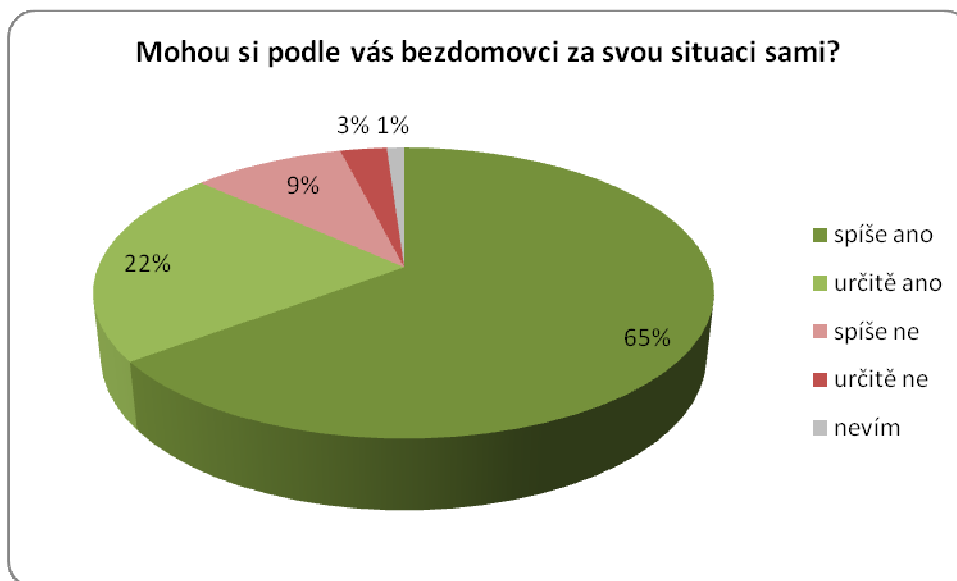
Graf č. 1: Bezdomovectví jako problém

Zdroj: autorka

Druhá otázka se týkala odpovědnosti za vznik situace bezdomovectví. Cílem bylo zjistit, zda respondenti považují bezdomovce spíše za oběti působení vnějších okolností, či aktivní strůjce jejich komplikované situace. Také v tomto případě jsou získané odpovědi v souladu s výsledky dalších výzkumů. Celkem 87 % dotazovaných osob se přiklání k názoru, že si za svou situaci mohou bezdomovci sami.

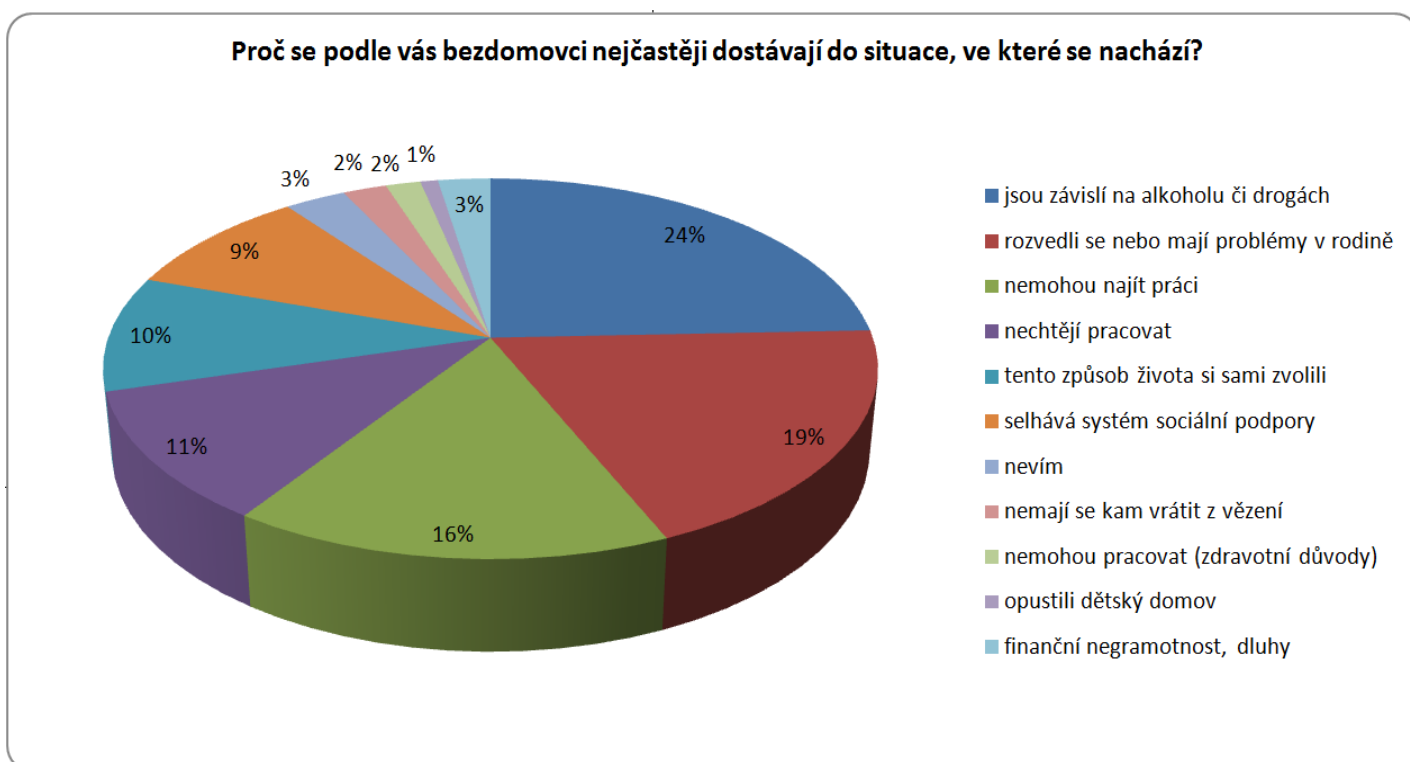
Graf č. 2: Odpovědnost za situaci bezdomovectví

Zdroj: autorka

Následující dotaz zkoumal názory na příčiny vzniku bezdomovectví. Respondenti měli možnost vybrat jednu z nabízených možností, jež považovali za nejčastější příčinu, případně formulovat vlastní odpověď. Záměrně jsem dala možnost výběru pouze jedné z variant, mým cílem totiž bylo odhalit, zda se budou respondenti přiklánět primárně k subjektivním, či objektivním faktorům (viz kapitola 2.4.3). Nejvíce lidí zvolilo možnost „jsou závislí na alkoholu či drogách“, tuto příčinu považovala za nejčastější zhruba čtvrtina dotazovaných. Zajímavá byla také četnost variant „nechtějí pracovat“ a „tento způsob života si sami zvolili“, každá z nich tvoří okolo deseti procent ze všech odpovědí. Celkem respondenti označovali jako nejčastější důvod vzniku bezdomovectví subjektivní faktory v 67 % případů. Tyto výsledky opět korespondují s předchozími výzkumy, kdy veřejnost rovněž označovala jako primární spíše subjektivní příčiny.

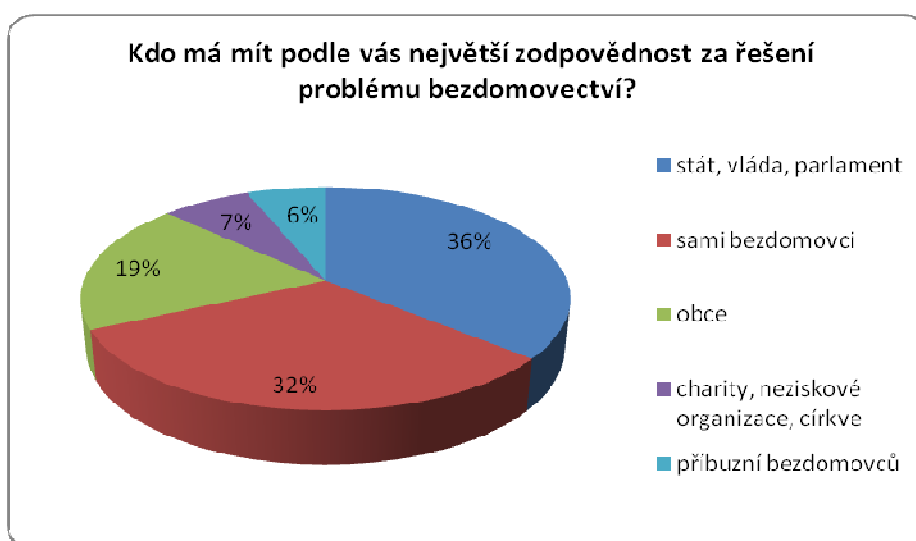
Graf č. 3: Příčiny bezdomovectví

Zdroj: autorka

Další otázka zjišťovala názor veřejnosti na řešení problému bezdomovectví, konkrétně kdo by za něj měl nést největší odpovědnost. Respondenti se oproti předchozím výzkumům nejčastěji přikláněli k variantě „stát, vláda, parlament“, téměř třetina z nich se však opět vyslovila pro to, že by si bezdomovci měli pomoci sami.

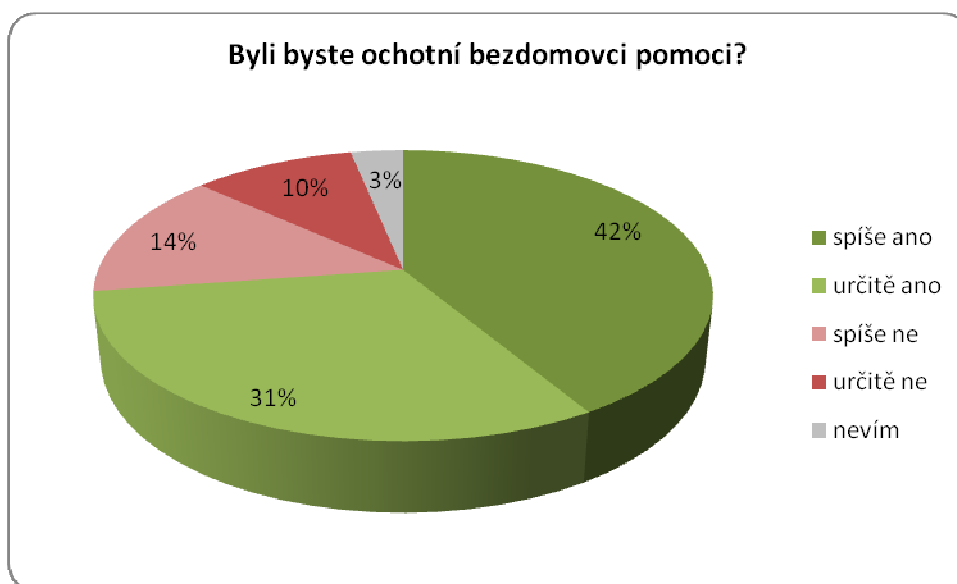
Graf č. 4: Odpovědnost za řešení bezdomovectví

Zdroj: autorka

Zajímavé byly odpovědi na otázku zjišťující míru ochoty bezdomovcům pomoci. Navzdory výše zmiňovaným výstupům, které naznačují, že jsou postoje veřejnosti k bezdomovcům spíše negativní, uvedly téměř tři čtvrtiny respondentů, že by osobám bez domova pomohli. Podobná byla také struktura odpovědí na otázku, zda by přispěli na některou z organizací, jež těmto lidem pomáhá.

Graf č. 5: Ochota pomoci bezdomovcům

Zdroj: autorka

3.3 Vliv masových médií na postoje k bezdomovectví

Jak jsem již nastínila v předchozích částech této práce (viz kapitola 3.1 a 3.2), mezi širokou veřejností jsou postoje k bezdomovcům spíše negativní. Mnozí autoři zabývající se problematikou osob bez přístřeší se domnívají, že se na této situaci nejvíce podílejí média. Ty totiž zajišťují výhradní distribuci informací o tomto fenoménu, mají však tendence vyhledávat a prezentovat spíše senzace, než například upozorňovat na sociální nespravedlnosti.⁴⁹ Jiráček s Köpplovou přibližují vztah mezi sdělovacími prostředky a jejich konzumenty, který označují za závislý. Média totiž dle určitých kritérií vybírají, které informace zveřejní a jakou formou, jejich příjemci však nad tímto mechanismem nemají žádnou kontrolu. Následkem toho mají masová média moc dané informace zveřejnit, případně ale také utajit. Autoři rovněž podotýkají, že určitou formou tabuizace

⁴⁹ Průdková, Novotný 2008:7

některých obsahů může být i zdůrazňování senzací.⁵⁰ V případě bezdomovectví se to může projevat například tím, že se média zabývají spíše počtem umrzlých osob, než příčinami této problematiky či možnostmi jejího řešení.

Hradecký v této souvislosti poukazuje na to, že sdělovací prostředky věnují bezdomovectví pozornost pouze nárazově. Ve zvýšené míře se toto téma objevuje v zimních měsících, kdy vyvolává spíše soucit a lítost. V létě se naopak vyskytuje pouze zřídka, bezdomovci jsou dle Hradeckého v tomto období prezentováni převážně negativním způsobem, často právě ve spojitosti s nějakou senzací.⁵¹

Vliv médií na vytváření a posilování stereotypů ohledně bezdomovectví může být stejně podstatný, jako na jejich boření. Výsledky analýzy mediálního obrazu, jež hromadné sdělovací prostředky o bezdomovcích konstruují, proto budou porovnány s výstupy zkoumání postojů laické veřejnosti k tomuto fenoménu (viz kapitola 6).

⁵⁰ Jirák, Köpplová 2009:252

⁵¹ Hradecký 2006:27

4. Charakteristika zkoumaných médií

V empirické části této práce budou zpracovány vybrané články ze dvou celostátních tištěných deníků – MF Dnes a Hospodářských novin. Tyto deníky spadají do kategorie takzvaných seriózních periodik, jež cílí na široké publikum čtenářů. Pod pojmem seriózní jsou chápány takové tiskoviny, jejichž náplní je poskytování co možná nejvyváženějšího zpravodajství a publicistiky. Je však třeba zmínit, že v poslední době bývá některým deníkům (například právě Mladé frontě Dnes) vytýkána bulvarizace. Ta se projevuje zejména upřednostňováním nenáročných, dramatických či kontroverzních témat a důrazem na emocionální prvky událostí na úkor jejich racionálního popisu. Cílem je oslovení co nejširší masy čtenářů, některá méně přitažlivá, ovšem společensky významná témata tak mohou být vytěšňována.⁵² Oba deníky mají interní kodex, který se zabývá otázkami novinářské etiky, střetu zájmů a práce se zdroji. Jeho součástí je rovněž ustanovení, dle kterého mají novináři poskytovat pravdivé, přesné a úplné informace a zároveň hájit zásady demokracie a tržní společnosti.⁵³

Aktuální data o čtenosti tištěných médií jsou čerpána z výzkumu Media Projekt za druhé a třetí čtvrtletí 2012, v rámci kterého bylo dotazováno přes 12 500 náhodně vybraných respondentů v rámci všech regionů České republiky. Pořadí jednotlivých titulů denního tisku z hlediska počtu čtenářů se v posledních několika letech příliš nemění. Nejčtenějším deníkem je Blesk, na druhém místě je MF Dnes a na třetím Právo, Hospodářské noviny zaujímají sedmé místo.⁵⁴

Tabulka č. 1: Čtenost a průměrný prodaný náklad celostátních deníků⁵⁵

Název deníku	Čtenost	Průměrný prodaný náklad
Blesk	1 223 000	306 783
Mladá fronta DNES	814 000	205 467
Právo	370 000	112 373
Sport	278 000	46 506
Aha!	260 000	81 971
Lidové noviny	223 000	42 640
Hospodářské noviny	195 000	39 328

⁵² Šmíd 2005:30

⁵³ Tenglerová 2010:30

⁵⁴ Media Projekt - 2. a 3. kvartál 2012: Tisková zpráva Unie vydavatelů [online]. 2012[cit. 2012-12-28]. Dostupné z: http://www.median.cz/docs/MP_2012_2+3Q_zprava.pdf

⁵⁵ tamtéž

4.1 MF Dnes

Mladá fronta Dnes je nejčtenější nebulvární celostátní deník, v současné době se počet jejích čtenářů odhaduje zhruba na 814 000. Průměrný prodaný náklad za měsíce duben až září tvořil v letošním roce 205 467 výtisků.⁵⁶ List vlastní mediální skupina MAFRA, a.s., jejímž většinovým držitelem je od roku 1994 německý holding Rheinisch-Bergische Druckerei und Verlagsgesellschaft mbH.⁵⁷ MF Dnes se označuje za politicky neutrální, někteří autoři však poukazují na konzervativní či pravicové zaměření tohoto periodika.⁵⁸

Deník MF Dnes vychází šestkrát týdně, jeho součástí je vedle domácího, ekonomického, sportovního, kulturního a zahraničního zpravodajství, komentářů a pravidelných denních příloh také rozšířené regionální zpravodajství z příslušného kraje. V průběhu týdne navíc vydává tři magazíny.⁵⁹

Dle výzkumu Media Projekt převažují ve struktuře čtenářů Mladé fronty Dnes muži, kteří tvoří 58 %. Téměř třetinu čtenářů tvoří vysokoškoláci, podíl osob se středoškolským vzděláním s maturitou tvoří 43 %. Bezmála polovina čtenářů MF Dnes uvádí čistý měsíční příjem nad 30 000 Kč. Ve srovnání s celkovou populací je mezi pravidelnými čtenáři tohoto deníku zastoupení osob z nejvyšších socioekonomických skupin téměř dvakrát vyšší.⁶⁰

4.2 Hospodářské noviny

Hospodářské noviny se zaměřují především na ekonomiku a podnikání, dle výsledků posledního výzkumu Media Projekt mají zhruba 195 000 čtenářů. Průměrný prodaný náklad tohoto periodika činil ve druhém a třetím čtvrtletí tohoto roku 39 328

⁵⁶ Media Projekt - 2. a 3. kvartál 2012: Tisková zpráva Unie vydavatelů [online]. 2012[cit. 2012-12-28]. Dostupné z: http://www.median.cz/docs/MP_2012_2+3Q_zprava.pdf

⁵⁷ Mediální skupina MAFRA: Portrét společnosti. Mediální skupina MAFRA [online]. [cit. 2012-12-28]. Dostupné z: http://www.mafra.cz/cs/default.asp?y=mafra_all\cs_o-spolecnosti_portret-spolecnosti.htm

⁵⁸ Tenglerová 2010:30

⁵⁹ Mladá fronta DNES. Mediální skupina MAFRA [online]. [cit. 2012-12-28]. Dostupné z: http://www.mafra.cz/cs/default.asp?y=mafra_all\cs_produkty-a-sluzby_mlada-fronta-dnes.htm&menu=

⁶⁰ Čtenáři deníků MF DNES, Lidové noviny a Metro. In: Media Projekt [online]. 2012 [cit. 2012-12-28]. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/mafra_all/A121114_TVE_MFD_1223.PDF

výtisků.⁶¹ Deník je vydávaný nakladatelstvím Eonomia, a.s., jež je jedním ze zakládajících členů sdružení European Business Press.⁶²

Hospodářské noviny vycházejí od pondělí do pátku, mají vždy dva aktuální sešity. Obsahem prvního z nich je domácí a zahraniční zpravodajství, názory, kulturní a sportovní rubrika. Druhý sešit se jmenuje Byznys a je věnován ekonomickému zpravodajství, podnikání, financím a personálním informacím. Součástí deníku jsou také pravidelné redakční přílohy.⁶³

Mezi čtenáři Hospodářských novin výrazně převažují muži, tvoří zhruba 66 procent. Zajímavý je rovněž vysoký podíl vysokoškolsky vzdělaných osob (téměř polovina čtenářů) a lidí s čistým měsíčním příjmem nad 30 000 Kč (čtvrtina čtenářů). S tím souvisí také zastoupení čtenářů žijících v domácnostech s nejvyšším životním standardem. Oproti celkové populaci v České republice je v případě Hospodářských novin bezmála čtyřnásobně vyšší.⁶⁴

⁶¹ Media Projekt - 2. a 3. kvartál 2012: Tisková zpráva Unie vydavatelů [online]. 2012[cit. 2012-12-28]. Dostupné z: http://www.median.cz/docs/MP_2012_2+3Q_zprava.pdf

⁶² Hospodářské noviny: Každý den s náskokem. Eonomia, a.s. [online]. [cit. 2012-12-28]. Dostupné z: <http://eonomia.ihned.cz/2/obsah-sekce/hospodarske-noviny/>

⁶³ tamtéž

⁶⁴ Profil čtenářů Hospodářských novin. In: Media Projekt [online]. 2011 [cit. 2012-12-28]. Dostupné z: http://eonomia.ihned.cz/403/193/file/HN_mediaprojekt.pdf/

5. Empirická část

5.1 Metodologie

V této práci byl zvolen kvalitativní výzkum, který vychází z fenomenologie, etnometodologie a symbolického interakcionismu. Jeho podstatu tvoří idea, že veškeré poznání je subjektivní povahy a děje se na základě interpretace.⁶⁵ Cílem kvalitativního výzkumu je vytváření nových hypotéz, rozvoj teorií, získání popisu zvláštních případů a hlubší porozumění zkoumaným fenoménům, zaměřuje se tedy především na exploraci. Výzkumný plán bývá velmi flexibilní, na základě okolností a průběžných výsledků se přizpůsobuje a rozvíjí.⁶⁶ Kvalitativní výzkum může být rovněž označován jako reflexivní, interpretativní či konstruktivistický.⁶⁷

Mezi hlavní přednosti kvalitativního přístupu patří to, že se zaměřuje na podstatu zkoumaného problému a neomezuje se předem stanovenými odpověďmi. Díky tomu získá velké množství informací o omezeném počtu zkoumaných objektů. Zobecnění výzkumných výsledků na celkovou populaci je však právě z tohoto důvodu velmi problematické, ve většině případů není možné generalizovat vůbec. V kvalitativních výzkumných strategiích hraje výzkumník velice významnou roli, při jeho změně by pravděpodobně došlo k modifikaci výsledků. Výzkum je proto prakticky neopakovatelný, vyznačuje se relativně nízkou reliabilitou.⁶⁸

5.1.1 Sémiotická analýza

Pro zkoumání mediálního obrazu bezdomovců využijí sémiotickou analýzu. Jedná se o jednu z kvalitativních metod analýzy obsahu, jejímž východiskem je sémiotika, tedy nauka o znakových systémech.

Předmětem sémiotické analýzy je v první řadě odhalování významů mediálních sdělení. Zkoumá jednotlivé prvky, z nichž je sdělení sestaveno a hledá jejich významy na úrovni zjevného, ale především symbolického zpracování. Analýza totiž staví na předpokladu, že veškerá komunikace probíhá na základě výměny znaků. Ty mohou mít samozřejmě několik forem – slovní, verbální či vizuální. Znaky mají v komunikaci

⁶⁵ Disman 2000:285

⁶⁶ Hendl 2005:61

⁶⁷ Trampota, Vojtěchovská 2010:19

podobu označujícího (fyzická podoba, kterou je možné vnímat smysly) a označovaného (mentální koncept, který znak představuje a pojí ho s reálným světem). Jeden označující ale může být spojen s několika označovanými, čímž se v mediální komunikaci otevírá prostor pro vytváření významů. Znaky podléhají označování ve dvou rovinách: první z nich je denotativní, v tomto případě jde o jednoznačný význam znaku, druhá je konotativní, kdy jsou významy druhotné a asociativní.⁶⁹ Jiráček a Köpplová dále poznamenávají, že v případě prezentace stereotypních názorů v médiích jsou mediální produkty označující a stereotypy označovaným.⁷⁰ Dalším z možných způsobů organizace znaků je mýtus, který dle Fiskeho ukazuje, jak kultura chápe, pojímá a vysvětluje určité aspekty reality. Příkladem mýtů mohou být zmiňované stereotypy, tedy i stereotypní názory týkající se problematiky bezdomovectví.⁷¹

Sémiotická analýza je metoda interpretační, její aplikace je proto pod velkým vlivem společenských a kulturních zvyklostí a hodnot. Cílem této analýzy je interpretovat mediální sdělení se zřetelem na tyto hodnoty, její výstupy závisí spíše na argumentaci, než na míře validity či reliability.⁷²

V praxi se sémiotická analýza využívá k objevení skrytých významů jednotlivých sdělení. McQuail tvrdí, že by tyto významy nebylo možné odhalit pouze prostřednictvím zkoumání jazykových pravidel či vyhledávání smyslu slov ve slovníku. Sémiotická analýza může pomoci identifikovat kulturní význam obsahů a odhalit podjatost mediálních sdělení.⁷³

5.1.2 Výběr článků

Deníky Mladá fronta Dnes a Hospodářské noviny jsou zkoumány v období jednoho roku, tedy od 1. prosince 2011 do 30. listopadu 2012. Vzorek publikovaných článků týkajících se bezdomovectví jsem získala z databáze společnosti Newton MEDIA, a.s., která v elektronické podobě archivuje velkou část celostátních i regionálních médií v České republice.⁷⁴ Články byly v databázi vyhledávány na základě předem

⁶⁸ Disman 2000:289

⁶⁹ Trampota, Vojtěchovská 2010:117-119

⁷⁰ Jiráček, Köpplová 2009:299

⁷¹ Fiske 1990:132-133

⁷² Trampota, Vojtěchovská 2010:119

⁷³ McQuail 2009:360

⁷⁴ Monitorovaná média. NEWTON Media [online]. 2012 [cit. 2012-12-28]. Dostupné z: <http://www.newtonmedia.cz/monitorovana-media>

stanovených klíčových slov: bezdomov*, bez domov*⁷⁵; tímto způsobem jsem získala 781 článků. Všechny texty jsem prošla a vyřadila rozhovory, názory, kulturní a sportovní zpravodajství, dopisy čtenářů a další články, které se problematiky bezdomovectví netýkaly. Celkem jsem ve vybraných denících za zkoumané období našla 456 relevantních článků – z toho 446 v Mladě frontě Dnes a 10 v Hospodářských novinách, které mi posloužily jako podklad pro analýzu konstrukce mediálního obrazu bezdomovců.

Vzhledem k značnému nepoměru počtu publikovaných článků týkajících se bezdomovectví mezi zkoumanými periodiky jsem se rozhodla, že se budu v analytické části zabývat oběma deníky najednou. Jejich případné odlišnosti potom rozeberu v kapitole 6.

5.2 Analýza dat

Při zkoumání vybraných článků jsem se pokoušela odhalit významy jednotlivých mediálních sdělení a ty následně interpretovat. Pro větší přehlednost jsem články rozřadila do devíti tematických kategorií, v rámci kterých potom byla analýza provedena.

1. Bezdomovectví obecně

Tato kategorie zahrnuje články, které se týkají například sčítání bezdomovců, zkoumání jejich věkové struktury či nárůstu počtu osob bez přístřeší. Zmíněné texty nejčastěji přinášejí informace statistického charakteru, nevyskytují se v nich prakticky žádné metafory ani citově zabarvené výrazy. Příkladem může být následující úryvek: „Výsledky ukazují, že na ulici většinou končí lidé vyučení nebo bez maturity. Mezi sečtenými je však i několik vysokoškoláků.“⁷⁶ Vedle výstupů provedených šetření bývá prostor poskytnut některému z odborníků, nejčastěji z charitativních organizací, které lidem bez domova poskytují pomoc, případně samotným výzkumníkům. Konotativní významy předkládaných informací se příliš neliší od denotativních, většinou se naskytují otázky politické odpovědnosti či dostupnosti sociálních služeb. Hlubší analýzy výsledků statistických šetření však v naprosté většině případů chybí. Články zařazené

⁷⁵ * je vyhledávací operátor, který nahrazuje libovolný počet znaků. Výraz je tedy vyhledáván v různých tvarech.

⁷⁶ Statisticy sečetli 11,5 tisíce lidí bez domova. Nejvíce na severu Moravy. *MF Dnes*. 18.9.2012.

do této tematické kategorie mají celkově neutrální vyznění, vyznačují se vysokou mírou informativnosti.

2. Sociální služby pro bezdomovce

Do této kategorie jsou zahrnuty články, které se týkají sociálních služeb pro bezdomovce (jako jsou azylové domy či noclehárny), případně také charitativních sbírek a akcí (rozdávání jídla, ošacení, ale také například zajištění bezplatného očkování psů osob bez domova). Informace se týkají také rozšíření, či naopak omezení sociálních služeb. „*Centrum sociálních služeb Armády spásy nedávno oznámilo, že kvůli výrazně nižším dotacím koncem května uzavře pět z osmi bytových jednotek (...). Lidé v nouzi tak přijdou o celkem 10 azylových míst ve městě.*“⁷⁷ Bezdomovci jsou v rámci této skupiny článků prezentováni spíše pozitivním způsobem, v textu jsou často odkazy na jejich složitou životní situaci a potřebu koncepčního řešení. „*Nejde jen o poskytování jednoduché pomoci, ale o postupné systematické řešení životní situace lidí v potížích.*“⁷⁸ Tato sdělení většinou asociují soucit a otázky řešení problematiky bezdomovectví a chudoby či sociálního vyloučení obecně.

3. Bezdomovci a kriminalita

Články zařazené do této kategorie lze rozdělit na dvě podskupiny, v jedné figurují bezdomovci jako pachatelé trestných činů, ve druhé potom jako oběti. V souvislosti s osobami bez domova jako s pachateli se nejčastěji zmiňují krádeže a napadení („*Krádeží přibývá hlavně ve velkých nákupních střediscích, kterých je v Jihlavě nejvíce. Podílejí se na nich hlavně bezdomovci, kteří se do centra kraje stahují.*“⁷⁹), v některých případech rovněž vraždy či znásilnění („*Čtyři minuty držel [pachatel-bezdomovec] polštář na tváři známého. Pak šel spát a ráno obličej mrtvého zakryl kbelíkem.*“⁸⁰) Články s touto tematikou samozřejmě vyznívají spíše negativně, nicméně je nutné poznamenat, že v nich nejsou užívány expresivní výrazy, nejčastěji se totiž jedná o strohé podání informace. V souvislosti s těmito sděleními se může asociovat kupříkladu alkoholová závislost, agrese či sociální nepřizpůsobivost bezdomovců.

⁷⁷ Končí jedna ze šancí pro lidi v nouzi. *MF Dnes*. 12.4.2012.

⁷⁸ Nové centrum nespasí, ale zažene chmury a hlad. *MF Dnes*. 25.9.2012

⁷⁹ Statistika strážníků: radary zjistily o hodně víc přestupků. *MF Dnes*. 9.8.2012

⁸⁰ Bezdomovec zavraždil polštářem. Teď padl trest. *MF Dnes*. 6.9.2012

Druhou skupinu v rámci této kategorie tvoří články, kde bezdomovci vystupují jako oběti trestných činů. Nejčastěji se jedná o fyzické útoky, vraždy či zhárství. „*Opilý [pachatel] chtěl loni v dubnu přenocovat v domku, kde už spali čtyři bezdomovci. Na jednoho z nich zaútočil nožem kvůli tomu, že mu nechtěl uvolnit místo.*“⁸¹ Zajímavé také je, že k útokům na bezdomovce docházelo dle publikovaných článků velmi často z důvodu pomsty, potřeby vybit si na někom zlost či osobních neshod v rámci bezdomovecké komunity. Dalším příkladem trestné činnosti, která byla na osobách bez přístřeší páchána, je neposkytnutí první pomoci. „*Lékařka olomoucké fakultní nemocnice (...) znovu čelí rozsudku za neposkytnutí pomoci bezdomovci, který následně za branami nemocnice zemřel.*“⁸² Tyto články mají opět především informativní charakter, nicméně bezdomovci jsou v nich pochopitelně vyobrazeni jako oběti, což celkově vzbuzuje především soucit.

4. Bezdomovci ve veřejném prostoru

Tato tematická kategorie zahrnuje články týkající se výskytu bezdomovců v ulicích, parcích, náměstích a veřejném prostoru obecně. O osobách bez přístřeší se v rámci tohoto souboru textů nehovoří příliš lichotivě, většinou jsou spojováni s dalšími sociálně vyloučenými skupinami, na něž mezi veřejností panuje všeobecně špatný názor. „*Speciální hlídka (...) se od začátku července zaměřuje na žebráky, kapsáře, bezdomovce, zloděje a další lidi, se kterými bývají problémy na kolonádách v lázeňském centru města.*“⁸³ Bezdomovci jsou v této souvislosti označováni za přítěž, jejich výskyt na veřejnosti je nežádoucí. „*Bytové družstvo (...) se chce bránit nájezdům bezdomovců a narkomanů, kteří dělají nepořádek a kradou. Ve čtvrti (...) oplotí blok čtyř domů.*“⁸⁴ Často jsou také zmiňovány stížnosti občanů. „*Lidé si na bezdomovce i nepořádek opakovaně stěžovali: městu, strážníkům, Českým drahám i pracovníkům Slezské diakonie, jejíž noclehárna a denní centrum sídlí ve stejné ulici.*“⁸⁵ Celkově lze tedy shrnout, že v rámci této skupiny článků je mediální obraz lidí bez přístřeší konstruován převážně negativně.

5. Bezdomovci ve starých objektech

⁸¹ Za smrt bezdomovce dostal muž 11 let vězení. *MF Dnes*. 11.1.2012

⁸² Trest pro lékařku platí, muž po jejím vyšetření zemřel. *MF Dnes*. 21.9.2012

⁸³ Strážníci vykazují bezdomovce z lázeňského centra. *MF Dnes*. 20.7.2012

⁸⁴ Chrání se před narkomany, u domů kvůli nim staví ploty. *MF Dnes*. 20.7.2012

⁸⁵ Bezdomovci nocují u kolejí, nikdo neví, jak se jich zbavit. *MF Dnes*. 20.7.2012

Obdobným způsobem jsou lidé bez domova prezentováni v případě této skupiny článků. Ta zahrnuje texty, jež se týkají nežádoucího, či dokonce neoprávněného výskytu bezdomovců ve starých objektech, případně v chatách a chalupách. Články se často zmiňují také o negativních dopadech, které osoby bez přístřeší svým pobytem způsobují – tedy zejména devastaci a znečištění budov. „*Jenže [firma-vlastník] nemá potřebné stamiliony a bezdomovci roky obývaný a devastovaný objekt začne alespoň zčásti opravovat z nájmu od DPZ Consulting.*“⁸⁶ V souvislosti s neoprávněným obýváním objektů jsou bezdomovci také spojováni se vznikem požárů. „*Slabý zápach spáleniny se i dva dny po požáru vznáší nad zlínským tržištěm. (...) Prostor (...) plný opuštěných stánků trhovců zůstává útočištěm bezdomovců, zřejmě původců posledního požáru.*“⁸⁷ Články, které spadají do této kategorie, tedy vyznívají spíše negativně, označují bezdomovce za přítěž.

6. Vyhlášky o žebráctví a konzumaci alkoholu

Toto téma zahrnuje články, které se týkají obecních vyhlášek omezujících žebráctví a konzumaci alkoholu ve veřejných prostorech. Bezdomovci jsou v tomto případě většinou zmiňováni jako jedna ze skupin, na které tato opatření cílí především. „*Nejčastěji se do křížku s tímto předpisem [zákaz žebrání a pití alkoholu] dostanou bezdomovci. Právě v reakci na jejich chování (...) magistrát tuto vyhlášku vloni na podzim přijal.*“⁸⁸ Hlavním důvodem zavedení podobných vyhlášek je dle zkoumaných textů snaha o vytlačení osob bez přístřeší a dalších skupin mimo historická a kulturní centra obcí. „*Vedení města udělalo v minulosti několik opatření, aby je [bezdomovce] vytěsnilo z centra, kde obtěžovali kolemjdoucí - například zavedli protialkoholní vyhlášku.*“⁸⁹ V člancích bývá často zmiňována bezmoc policistů, i kdyby totiž bezdomovce nachytali přímo při činu, mohou jim pouze zabavit alkohol, případně je vykázat na jiné místo. Vymáhání peněžní pokuty je dle textů téměř nemožné. „*Radní přiznávají, že třeba od lidí bez domova (...) peníze nikdy nedostanou. A tak (...) strážníci bezdomovcům domluví a alkohol jim seberou. Peníze by z nich stejně nevy mohli.*“⁹⁰ Celkově mají tyto články opět spíše negativní vyznění, nejčastější asociací je rezignace

⁸⁶ Zájem o paintball v Česku roste, firmy už otevírají svá hřiště i v památkovém objektu. *Hospodářské noviny*. 30.10.2012

⁸⁷ Baťák zatím zůstává opuštěný, univerzita ale zpřísní ostrahu. *MF Dnes*. 26.1.2012

⁸⁸ U nás v Olomouci se nežebraá a nepije. Denně to slyší 10 lidí. *MF Dnes*. 1.2.2012

⁸⁹ Bezdomovce v noci nepotkáte. Mají noclehárnu. *MF Dnes*. 10.1.2012

⁹⁰ Fenomén měst je prohibice. *Hospodářské noviny*. 17.2.2012

občanů i policistů, případně tendence ukrýt osoby bez přístřeší mimo veřejné dění a problém tedy odklízet z centra pozornosti.

7. Bezdomovci a prohibice

V souvislosti s vyhlášenou prohibicí se zkoumaná média věnovala také osobám bez domova. Existovaly totiž obavy, že právě tito lidé jsou z důvodu nízké ceny pančovaného alkoholu jednou z nejvíce ohrožených skupin otravou metanolem. „*Městští policisté (...) obcházejí sociálně slabší obyvatele, kteří často tráví volný čas na ulicích, a také bezdomovce a varují je, aby nepili tvrdý alkohol z nealkoholovaných lahví.*“⁹¹ Nakonec se však tato teorie nepotvrdila. O bezdomovcích se v této souvislosti nejčastěji hovořilo jako o sociálně slabých či lidech s horším společenským statutem. „*Není pravda, že jedinci, kteří se otrávil metylalkoholem, jsou vesměs sociálně slabí (...). K této domněnce vede nejspíš fakt, že závadný alkohol většinou koupili ve stáncích (...), kam si chodí pro placatku chudší lidé.*“⁹² Články v této tematické kategorii vyznívaly spíše neutrálně, bezdomovci jsou prezentováni jako potenciální oběti, ke kterým se nemusely donést informace o nebezpečí otravy, v celé kauze zastávali spíše pasivní roli.

8. Bezdomovci a mráz

Do této kategorie spadají články, které se osobami bez přístřeší a bezdomovectvím obecně zabývají v souvislosti s mrazivým počasím. V textech se hovoří o zajištění provizorních nocleháren či vyhříváných stanů. „*Vyfasují spacák, prostěradlo, podrobí se kontrole na detektoru kovů a ulehnou na železnou postel ve vytápěném vojenském stanu. Řeč je o bezdomovcích, pro které policie (...) postaví (...) na tři zimní měsíce zdarma plátěnou noclehárnu.*“⁹³ Relativně velká část článků referuje o hospitalizaci, či dokonce úmrtí bezdomovců následkem umrznutí. „*Další noc, kdy teplota padala víc než dvacet stupňů pod nulu a další konec života. V Plzni zabil mráz dalšího člověka, s největší pravděpodobností opět bezdomovce.*“⁹⁴ Osoby bez přístřeší jsou v rámci tohoto tematického okruhu prezentovány zejména pozitivním způsobem (nemají kam jít, jsou osamělí, chudáci atd.), zprávy v prvé řadě vyvolávají soucit. Určitá skupina článků však

⁹¹ Policisté našli další podezřelou lahev. *MF Dnes*. 14.9.2012

⁹² Mýtus padl: otrávení lidé jsou chudí, ale žádní bezdomovci. *MF Dnes*. 13.9.2012

⁹³ Sokolov postaví bezdomovcům vytápěný stan. *MF Dnes*. 1.12.2011

⁹⁴ Mráz ukončil v Plzni třetí život. Tělo našli lidé pod schody. *MF Dnes*. 6.2.2012

v této souvislosti poukazuje na to, že někteří bezdomovci navzdory nízkým teplotám odmítají využít služeb nocleháren či jiných sociálních služeb. *„Bez ohledu na nebezpečně nízké teploty zůstávají někteří bezdomovci stále na ulici. Alespoň nějaké soukromí je jim milejší než sdílet malý prostor v teple ubytovny vedle ostatních, které potkal podobný osud.“*⁹⁵ I tyto články však ve čtenářích vzbuzují především soucit, lidé bez domova totiž nabízené služby odmítají z důvodů nedostatku soukromí či starosti o jejich psy (kteří do noclehárny nesmějí), což je do jisté míry pochopitelné.

9. Bezdomovectví – senzace

Poslední kategorii zkoumaných článků, jež se bezdomovectví dotýkají, tvoří senzace. Tato skupina je tematicky značně heterogenní, společným rysem však je, že jsou v rámci ní lidé bez domova vyobrazováni spíše v pozitivním světle. Příkladem může být text popisující příběh muže bez domova, který vyhrál v loterii. *„Svěřil se svým známým a to se mu nevyplatilo. Peníze za něj vybrali a nakoupili si za ně dům a auta. Dvojici už vyšetřuje policie, výherce milionů je zpátky na ulici.“*⁹⁶ Další ukázkou je příběh mladě bezdomovkyně, která postoupila do finále prestižní vědecké soutěže. *„Největší pozornost na sebe ale zcela bezkonkurenčně strhává sedmnáctiletá Samantha Garvey (...). Na rozdíl od ostatních účastníků totiž bydlí v útulku pro bezdomovce a jediný pracovní stůl má ve škole.“*⁹⁷ V této skupině jsou bezdomovci prezentováni v (pro ně) nepříliš obvyklých situacích, což může vyvolávat obdiv či překvapení.

⁹⁵ Přežít pod mostem: igelit, karimatka, matrace a duchna. *MF Dnes*. 3.2.2012

⁹⁶ Bezdomovec vyhrál třicet milionů. Obrali ho „přátelé“. *MF Dnes*. 18.10.2012

⁹⁷ Příběh dívky z útulku pro bezdomovce dojíhá USA. *Hospodářské noviny*. 16.1.2012

6. Interpretace výsledků

V této kapitole nejprve shrnu výsledky provedené analýzy mediálního obrazu bezdomovců, zaměřím se především na způsob prezentace této problematiky a vztahy mezi jednotlivými sděleními. Dále se budu věnovat rozdílům v konstrukci obrazu osob bez přístřeší mezi zvolenými periodiky. Nakonec srovnám výstupy empirické části s výzkumy postojů české veřejnosti k bezdomovectví, opírat se přitom budu především o výsledky vlastního výzkumu, jenž byl v rámci této práce proveden.

Zkoumané články z deníků MF Dnes a Hospodářské noviny byly z důvodu jejich velkého počtu pro větší přehlednost rozřazeny do devíti tematických kategorií. V rámci každé z nich byla potom provedena dílčí sémiotická analýza mediálních obsahů, tento postup se ukázal jako praktický. Jednotlivé skupiny byly totiž v naprosté většině případů obsahově relativně homogenní, bylo tedy možno nalézt společné znaky mediálních sdělení. Při posuzování celkového vyznění prezentace bezdomovectví (na škále pozitivní – neutrální – negativní) v rámci zvolených kategorií jsem dospěla k následujícímu závěru. U tří skupin převažovala pozitivní konstrukce (Sociální služby pro bezdomovce, Bezdomovci a mráz, Bezdomovectví – senzace); u tří neutrální (Bezdomovectví obecně, Bezdomovectví a kriminalita – podskupina oběti, Bezdomovci a prohibice) a v případě čtyř skupin spíše negativní (Bezdomovectví a kriminalita – podskupina pachatelé, Bezdomovci ve veřejném prostoru, Bezdomovci ve starých objektech, Vyhlášky o žebráctví a konzumaci alkoholu).

Celkově tedy není možné jasně říci, jaký způsob prezentace bezdomovectví ve zkoumaných médiích převažuje. Na tomto místě však lze částečně souhlasit s Hradeckým, který tvrdí, že se média věnují tomuto tématu nárazově a že se způsob jeho prezentace se v jednotlivých obdobích liší.⁹⁸ V zimních měsících bylo ve sledovaných člancích problematice bezdomovectví skutečně věnováno mnohem více prostoru (především v rámci kategorie Bezdomovci a mráz), jejich vyznění přitom bylo veskrze pozitivní, mnohdy vyvolávaly soucit. V letním období byli bezdomovci častěji zmiňováni například v souvislosti s neoprávněným obýváním objektů či výskytu ve veřejném prostoru.

⁹⁸ Hradecký 2006:27

Co se způsobu konstrukce mediálního obrazu bezdomovců týče, nebyly mezi zkoumanými deníky zjištěny žádné významné odlišnosti. I když bylo v Hospodářských novinách nalezeno jen 10 relevantních článků, všechny bylo možné zařadit do některé z devíti uvedených kategorií. Zajímavý je ovšem onen značný nepoměr počtu publikovaných textů, pro který se nabízejí dvě různá vysvětlení. V prvé řadě to může být způsobeno tím, že tematika bezdomovectví není pro cílovou skupinu čtenářů Hospodářských novin relevantní. Jak již bylo zmíněno v kapitole 4.2, deník se totiž zaměřuje především na ekonomiku a podnikání. Druhým faktorem může být skutečnost, že Hospodářské noviny nevydávají regionální přílohy, v rámci kterých bylo v MF Dnes publikováno nejvíce zkoumaných článků. Fenomén bezdomovectví tak lze považovat za mediální téma spíše regionálního než celostátního charakteru.

Zajímavé je porovnání výstupů analýzy mediálního obrazu bezdomovců s výzkumy veřejného mínění. Jak již bylo řečeno, nelze jednoznačně říci, zda v médiích převažuje negativní, neutrální, či pozitivní způsob prezentace osob bez domova. Výsledky zkoumání postojů laické veřejnosti k této problematice však dlouhodobě potvrzují spíše negativní stanoviska (viz kapitola 3.1). Z tohoto důvodu se domnívám, že není možné média označit za hlavní příčinu převládajících nálad ve společnosti, jak tvrdí například Průdková s Novotným.⁹⁹ Dalo by se naopak spekulovat, zda nemá nějaký konkrétní způsob prezentace bezdomovců (například v rámci tematické kategorie Bezdomovci a mráz) vliv na ochotu lidí bezdomovcům pomoci. V rámci provedeného výzkumu totiž většina respondentů uvedla, že by osobám bez přístřeší v jejich situaci pomohla.

⁹⁹ Průdková, Novotný 2008:7

7. Závěry

Mediální obraz bezdomovců byl zkoumán v rámci vybraných českých tištěných deníků, konkrétně MF Dnes a Hospodářských novin. Jako metodický přístup byla zvolena sémiotická analýza, jejíž užití je do značné míry ovlivněno kulturními a společenskými hodnotami, výsledky tedy nelze pokládat za obecně platné.

Na základě výstupů provedené analýzy lze konstatovat, že v rámci zkoumaných článků není možné jednoznačně stanovit, jaký způsob prezentace bezdomovectví v médiích převládá. U některých tematických kategorií převažovaly spíše pozitivní konstrukce, v dalších neutrální či negativní, ve výsledku byl jejich poměr vyrovnaný.

Rozdíly nebyly identifikovány ani v rámci jednotlivých periodik. Bylo však zjištěno, že Hospodářské noviny věnují problematice bezdomovectví mnohonásobně menší prostor, než je tomu v případě MF Dnes, která se tímto tématem zabývá zejména v rámci regionálních příloh.

Na základě uskutečněných výzkumů veřejného mínění lze říci, že ve společnosti dlouhodobě převažují spíše negativní postoje k problematice bezdomovectví. Tento závěr potvrdilo také ověřující šetření, které bylo uskutečněno v rámci této práce. Výstupy zkoumání mediálního obrazu bezdomovců v této souvislosti tedy nejsou v souladu s myšlenkou některých autorů, že se na tomto stavu podílejí hlavní měrou právě média.

Summary

The bachelor thesis „Media Image of Homeless People in Selected Czech Media“ deals with the construction of the media image of homelessness in daily newspapers MF Dnes and Hospodářské noviny. The examined period is from 1st December 2011 to 30th November 2012. The aim of this work is to analyze and interpret the relations between particular media contents that are related to the phenomenon of homelessness. The bachelor thesis focuses on possible differences between the analyzed newspapers as well. This work also attempts to compare the media image of homeless people and the outputs of public opinion research.

The first part of this thesis focuses on selected theoretical concepts, such as social exclusion, stigmatization, media content, constructivism and homelessness. The second part describes the outputs of public opinion surveys and presents the small questionnaire survey realized for the purposes of this thesis. The methodological approach to media image interpretation in the empirical part is the semiotic analysis.

According to the analysis results, there is no specific way (neither positive nor negative) of presenting the homeless people that would predominate in the selected newspapers. The differences were not even detected within the individual newspapers. However, Hospodářské noviny are discussing this issue far less than MF Dnes. This might be caused by the large number of regional news that MF Dnes provides every day, while Hospodářské noviny are more focused on the business and economy issues. The results of public opinion surveys revealed mostly negative attitude to homeless people, these findings were also confirmed by the research realized within this thesis. Therefore it is not possible to agree with the idea that media are primarily responsible for that situation.

Použitá literatura

ATKINSON, Rob. Občanství a boj proti sociální exkluzi v kontextu reformy sociálního státu. *Sociální studia*. 2005, č. 5, s. 43-61.

BARTÁK, Miroslav. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I: Bezdomovství v zrcadle veřejné politiky*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004. 102 s. ISSN: 1213-8096.

BERGER, Peter Ludwig a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, 214 s. ISBN 80-859-5946-1.

BURCHARDT, Tania; LE GRAND, Julian; PIACHAUD, David. Social Exclusion in Britain 1991—1995. *Social Policy and Administration*. 1999, 33, 3, s. 227–244.

BURTON, Graeme, JIRÁK, Jan. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister, 2001, 390 s. ISBN 80-859-4767-6.

CASAVANT, Lyne. Definition of Homelessness. In BEGIN, Patricia, et al. *Homelessness*. Canada: Parliamentary Research Branch, 1999. s. 5-9. Dostupné z WWW: <<http://www.parl.gc.ca/Content/LOP/researchpublications/prb991-e.pdf>>.

CROTEAU, David, HOYNES, William. *Media society: industries, images, and audiences*. Thousand Oaks, Calif.: Pine Forge Press, 2003, 409 p. ISBN 07-619-8773-8.

CVVM SOÚ AV ČR. *O názorech veřejnosti na situaci bezdomovců: zpráva z výzkumu*. Praha: CVVM SoÚ AV ČR, 2001.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2000, 374 s. ISBN 80-246-0139-7.

FISKE, John. *Introduction to communication studies*. New York: Routledge, 1990, 203 p. ISBN 04-150-4672-6.

FITZPATRICK, Suzanne, Peter KEMP a Susanne KLINKER. *Bezdomovství: přehled výsledků výzkumů z Velké Británie*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004, 96 s. ISBN 80-866-2515-X.

GOFFMAN, Erving. *Stigma*. Praha: SLON, 2003. 168 s. ISBN 80-86429-21-0.

HEATHERTON, Todd et al. *The Social Psychology of Stigma*. New York: Guilford Press, 2003. s. 450. ISBN 1-57230-942-3.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

HRADECKÝ, Ilja, et al. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje o. s., 2007. 50 s. ISBN 978-80-86451-13-8.

Hradecký, Ilja. *Konflikt, bezdomovci a veřejný prostor*. Praha: Naděje o. s., 2006. Tematická zpráva. 30 s.

HRADECKÝ, Ilja; HRADECKÁ, Vlastimila. *Bezdomovství - Extrémní vyloučení*. Praha: Naděje o. s., 1996. 85 s.

JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. Praha: Portál, 2007, 207 s. ISBN 978-807-3672-874.

JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média*. Praha: Portál, 2009, 413 s. ISBN 978-807-3674-663.

KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, 325 s. ISBN 978-807-0418-963.

KUDLÁČEK, Miroslav. Goffmanův koncept stigmatizace. In RABOCH, J. a kol. *Česká psychiatrie a svět*. Praha: Galén, 2004. s. 87-89. ISBN 80-7262-273-0.

MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012, 175 s. ISBN 978-802-6200-901.

MAREŠ, Petr. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*. 2000, 36, 3, s. 285-297.

MAREŠ, Petr; SIROVÁTKA, Tomáš. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis*. 2008, 44, 2, s. 271–294.

MAREŠ, Petr. Sociální exkluze a inkluzie. In SIROVÁTKA, Tomáš. *Sociální inkluzie a exkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií a Nakladatelství Georgetown, 2004. ISBN 80-210-3455-6.

MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, 639 s. ISBN 978-807-3675-745.

PĚNKAVA, Pavel. Sociální práce s osobami bez přístřeší. *Éthum : Bulletin pro sociální pomoc, prevenci a intervenci*. Praha : Sdružení pro sociální pedagogiku a sociální prevenci – ÉTHUM, 2002, 35, s. 50 – 63.

PRŮDKOVÁ, Táňa; NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0.

SEDLÁKOVÁ, Renáta. Mediální konstrukce reality – reprezentace druhých. in Martin Foret, Lapčík Marek and Petr Orság. *Média Dnes*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.

SCHULZ, Winfried. Masová média a realita, Ptolemaiovské a Kopernikovské pojetí. in Blanka Říchová and Jan Jiráček. *Politická komunikace a média*. Praha : Karolinum, 2000.

SCHULZ, Winfried et al. Analýza obsahu mediálních sdělení. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2004, 149 s. ISBN 80-246-0827-8.

ŠMÍD, Milan. Česká média – léta technického pokroku a zrání. In: JIRÁK, Jan. 10 let v českých médiích. Praha: Portál pro Newton Information Technology, 2005, s. 23-31. ISBN 80-7178-925-9.

ŠTĚCHOVÁ, Markéta, LUPTÁKOVÁ Marina, KOPOLDOVÁ Bedřiška. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie: závěrečná zpráva*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, 111 s. ISBN 978-807-3380-694.

ŠVEC, Jakub, et al. *Příručka pro sociální integraci*. Praha: Úřad vlády ČR, 2019. ISBN 978-80-7440-014-8.

TENGLEROVÁ, Hana. *Genderové aspekty zobrazování vědy v médiích: prezentace vědkyň a vědců v českém tisku*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Katedra genderových studií, 2010. 98 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Hana Havelková, Ph.D.

TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Praha: Portál, 2006, 191 s. ISBN 80-736-7096-8.

TRAMPOTA, Tomáš, VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010, 293 s. ISBN 978-807-3676-834.

VÝROST, Jozef. *Sociální psychologie*. Editor Ivan Slaměník. Praha: Grada, 2008, 404 s. ISBN 978-802-4714-288.

Další informační zdroje:

Čtenáři deníků MF DNES, Lidové noviny a Metro. In: Media Projekt [online]. 2012 [cit. 2012-12-28]. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/mafra_all/A121114_TVE_MFD_1223.PDF

FEANTSA. *European Federation of National Organisations working with the Homeless* [online]. 2008 [cit. 2012-12-10]. ETHOS - European Typology on Homelessness and Housing Exclusion. Dostupné z WWW: <http://www.feantsa.org/code/en/pg.asp?page=484>.

Hospodářské noviny: Každý den s náskokem. Economia, a.s. [online]. [cit. 2012-12-28]. Dostupné z: <http://economia.ihned.cz/2/obsah-sekce/hospodarske-noviny/>

Magistrát hlavního města Prahy. *Akční plán problematiky bezdomovectví pro rok 2010 až 2013*. 2010. 18 s. Dostupné z WWW: http://socialni.praha.eu/jnp/cz/aktuality/akcni_plan_problematiky_bezdomovectvi_aktualita.html.

Media Projekt - 2. a 3. kvartál 2012: Tisková zpráva Unie vydavatelů [online]. 2012 [cit. 2012-12-28]. Dostupné z: http://www.median.cz/docs/MP_2012_2+3Q_zprava.pdf

Mediální skupina MAFRA: Portrét společnosti. Mediální skupina MAFRA [online]. [cit. 2012-12-28]. Dostupné z: http://www.mafra.cz/cs/default.asp?y=mafra_all\cs_o-spolecnosti_portret-spolecnosti.htm

Mladá fronta DNES. Mediální skupina MAFRA [online]. [cit. 2012-12-28]. Dostupné z: http://www.mafra.cz/cs/default.asp?y=mafra_all\cs_produkty-a-sluzby_mlada-fronta-dnes.htm&menu=

Monitorovaná média. NEWTON Media [online]. 2012 [cit. 2012-12-28]. Dostupné z: <http://www.newtonmedia.cz/monitorovana-media>

Profil čtenářů Hospodářských novin. In: Media Projekt [online]. 2011 [cit. 2012-12-28]. Dostupné z: http://economia.ihned.cz/403/193/file/HN_mediaprojekt.pdf/

Články:

Baťák zatím zůstává opuštěný, univerzita ale zpřísní ostrahu. *MF Dnes*. 26.1.2012

Bezdomovce v noci nepotkáte. Mají noclehárnu. *MF Dnes*. 10.1.2012

Bezdomovci nocují u kolejí, nikdo neví, jak se jich zbavit. *MF Dnes*. 20.7.2012.

Bezdomovec vyhrál třicet milionů. Obrali ho „přátelé“. *MF Dnes*. 18.10.2012

Bezdomovec zavraždil polštářem. Teď padl trest. *MF Dnes*. 6.9.2012.

Fenomén měst je prohibice. *Hospodářské noviny*. 17.2.2012

Chrání se před narkomany, u domů kvůli nim staví ploty. *MF Dnes*. 20.7.2012.

Končí jedna ze šancí pro lidi v nouzi. *MF Dnes*. 12.4.2012.

Mráz ukončil v Plzni třetí život. Tělo našli lidé pod schody. *MF Dnes*. 6.2.2012.

Mýtus padl: otrávení lidé jsou chudí, ale žádní bezdomovci. *MF Dnes*. 13.9.2012.

Nové centrum nespasí, ale zažene chmury a hlad. *MF Dnes*. 25.9.2012.

Policisté našli další podezřelou lahev. *MF Dnes*. 14.9.2012.

Přežít pod mostem: igelit, karimatka, matrace a duchna. *MF Dnes*. 3.2.2012.

Sokolov postaví bezdomovcům vytápěný stan. *MF Dnes*. 1.12.2011.

Statisticy sečetli 11,5 tisíce lidí bez domova. Nejvíce na severu Moravy. *MF Dnes*. 18.9.2012.

Statistika strážníků: radary zjistily o hodně víc přestupků. *MF Dnes*. 9.8.2012.

Strážníci vykazují bezdomovce z lázeňského centra. *MF Dnes*. 20.7.2012.

Trest pro lékařku platí, muž po jejím vyšetření zemřel. *MF Dnes*. 21.9.2012.

U nás v Olomouci se nežebrá a nepije. Denně to slyší 10 lidí. *MF Dnes*. 1.2.2012.

Za smrt bezdomovce dostal muž 11 let vězení. *MF Dnes*. 11.1.2012.

Zájem o paintball v Česku roste, firmy už otvírají svá hřiště i v památkovém objektu. *Hospodářské noviny*. 30.10.2012

Seznam příloh

Příloha č. 1: Evropská Typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení (tabulka)

Příloha č. 2: Evropská Typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení v prostředí České republiky (tabulka)

Příloha č. 3: Dotazník pro výzkum postojů k bezdomovectví

Přílohy

Příloha č. 1: Evropská Typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení (tabulka)

		Operational Category	Living Situation	Generic Definition
Conceptual Category	ROOFLESS	1 People Living Rough	1.1 Public space or external space	Living in the streets or public spaces, without a shelter that can be defined as living quarters
		2 People in emergency accommodation	2.1 Night shelter	People with no usual place of residence who make use of overnight shelter, low threshold shelter
	HOUSELESS	3 People in accommodation for the homeless	3.1 Homeless hostel	Where the period of stay is intended to be short term
			3.2 Temporary Accommodation	
			3.3 Transitional supported accommodation	
	4 People in Women's Shelter	4.1 Women's shelter accommodation	Women accommodated due to experience of domestic violence and where the period of stay is intended to be short term	
	5 People in accommodation for immigrants	5.1 Temporary accommodation / reception centres	Immigrants in reception or short term accommodation due to their immigrant status	
		5.2 Migrant workers accommodation		
	6 People due to be released from institutions	6.1 Penal institutions	No housing available prior to release Stay longer than needed due to lack of housing No housing identified (e.g by 18th birthday)	
		6.2 Medical institutions (*)		
		6.3 Children's institutions / homes		
	7 People receiving longer-term support (due to homelessness)	7.1 Residential care for older homeless people	Long stay accommodation with care for formerly homeless people (normally more than one year)	
		7.2 Supported accommodation for formerly homeless people		
INSECURE	8 People living in insecure accommodation	8.1 Temporarily with family/friends	Living in conventional housing but not the usual or place of residence due to lack of housing	
		8.2 No legal (sub)tenancy	Occupation of dwelling with no legal tenancy illegal occupation of a dwelling	
		8.3 Illegal occupation of land	Occupation of land with no legal rights	
	9 People living under threat of eviction	9.1 Legal orders enforced (rented)	Where orders for eviction are operative	
9.2 Re-possession orders (owned)		Where mortgagee has legal order to re-possess		
10 People living under threat of violence	10.1 Police recorded incidents	Where police action is taken to ensure place of safety for victims of domestic violence		
INADEQUATE	11 People living in temporary / non-conventional structures	11.1 Mobile homes	Not intended as place of usual residence	
		11.2 Non-conventional building	Makeshift shelter, shack or shanty	
		11.3 Temporary structure	Semi-permanent structure hut or cabin	
12 People living in unfit housing	12.1 Occupied dwellings unfit for habitation	Defined as unfit for habitation by national legislation or building regulations		
13 People living in extreme overcrowding	13.1 Highest national norm of overcrowding	Defined as exceeding national density standard for floor-space or useable rooms		

Note: Short stay is defined as normally less than one year; Long stay is defined as more than one year.
This definition is compatible with Census definitions as recommended by the UNECE/EUROSTAT report (2006)

(*) Includes drug rehabilitation institutions, psychiatric hospitals etc.

Zdroj: <http://www.feantsa.org/files/freshstart/Toolkits/Ethos/Leaflet/EN.pdf>

Příloha č. 2: Evropská Typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení v prostředí České republiky (tabulka)

Koncepční kategorie	Operační kategorie	Životní situace	Generická (druhov) definice	Národní subkategorie	*			
BEZ STŘECHY	1 Osoby přeživající venku	1.1 Veřejné prostory nebo venku (na ulici)	Osoby přeživající na ulici nebo ve veřejně přístupných prostorách bez možnosti ubytování	1.1.1 Osoby spící venku (např. ulice, pod mostem, nádraží, letiště, veřejné dopravní prostředky, kanály, jeskyně, odstavené vagony, stany, garáže, prádelny, sklepy a půdy domů, vraky aut)	b			
	2 Osoby v noclehárně	2.1 Noclehárna	Osoby bez obvyklého bydliště, které využívají nízkoprahové noclehárny	2.1.1 Osoby v nízkoprahové noclehárně 2.1.2 Osoby sezonně užívající k přenocování prostory zařízení bez lůžek	b b			
BEZ BYTU	3 Osoby v ubytovných pro bezdomovce	3.1 Azylový dům pro bezdomovce	Osoby v azylových domech s krátkodobým ubytováním	3.1.1 Muži v azylovém domě 3.1.2 Ženy v azylovém domě 3.1.3 Matky s dětmi v azylovém domě 3.1.4 Otcové s dětmi v azylovém domě 3.1.5 Úplné rodiny v azylovém domě 3.1.6 Osoby v domě na půli cesty	b b b b b b			
		3.2 Přechodná ubytovna	Osoby ve veřejných ubytovných s krátkodobým ubytováním, které nemají vlastní bydlení	3.2.1 Osoby ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení) 3.2.2 Osoby v přístřeší po vystěhování z bytu	b b			
		3.3 Přechodné podporované ubytování	Bezdomovci v přechodném bydlení se sociální podporou	3.3.1 Bydlení s podporou výslovně určené pro bezdomovce neexistuje	a			
	4 Osoby v pobytových zařízeních pro ženy	4.1 Pobytové zařízení pro ženy	4.1 Pobytové zařízení pro ženy	Ženy ubytované krátkodobě v zařízení z důvodu ohrožení domácím násilím	4.1.1 Ženy ohrožené domácím násilím pobývající na skryté adrese	a		
					4.1.2 Ženy ohrožené domácím násilím pobývající v azylovém domě	a		
	5 Osoby v ubytovných pro imigranty	5.1 Přechodné bydlení (azylová zařízení pro žadatele o azyl)	5.1 Přechodné bydlení (azylová zařízení pro žadatele o azyl)	Imigranti v přechodných ubytovných z důvodu imigrace	5.1.1 Žadatelé o azyl v azylových zařízeních	a		
					5.2 Ubytovny pro migrující pracovníky	Osoby v ubytovných pro migrující pracovníky	5.2.1 Migrující pracovníci – cizinci ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení)	a
	6 Osoby před opuštěním instituce	6.1 Věznice a vazební věznice	6.1 Věznice a vazební věznice	Bez možnosti bydlení po propuštění	6.1.1 Osoby před opuštěním věznice	a		
					6.2 Zdravotnická zařízení	Zůstává déle z důvodu absence bydlení	6.2.1 Osoby před opuštěním zdravotnického zařízení	a
					6.3 Zařízení pro děti	Bez možnosti bydlení	6.3.1 Osoby před opuštěním dětské instituce 6.3.2 Osoby před opuštěním pěstounské péče	a a
	7 Uživatelé dlouhodobější podpory	7.1 Pobytová péče pro starší bezdomovce	7.1 Pobytová péče pro starší bezdomovce	Senioři a osoby invalidní dlouhodobě ubytované v azylovém domě	7.1.1 Muži a ženy v seniorském věku nebo invalidé dlouhodobě ubytované v azylovém domě	b		
					7.2 Podporované bydlení pro bývalé bezdomovce	Dlouhodobé bydlení s podporou pro bývalé bezdomovce	7.2.1 Bydlení s podporou výslovně určené pro bezdomovce neexistuje	a
	NEJISTÉ BYDLENÍ	8 Osoby žijící v nejistém bydlení	8.1 Přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel	Přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel	8.1.1 Osoby přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel (nemají jinou možnost bydlení) 8.1.2 Osoby v podnájmu (nemají jinou možnost bydlení)	a a		
8.2 Bydlení bez právního nároku			Bydlení bez právního nároku, nezákonné obsazení budovy	8.2.1 Osoby bydlící v bytě bez právního důvodu 8.2.2 Osoby v nezákonné obsazené budově	a b			
8.3 Nezákoně obsazení pozemku			Nezákoně obsazení pozemku	8.3.1 Osoby na nezákonné obsazeném pozemku (zahradkářské kolonie, zemnice)	b			
9 Osoby ohrožené vystěhováním		9.1 Výpověď z nájemního bytu	Výpověď z nájemního bytu	9.1.1 Osoby, které dostaly výpověď z nájemního bytu	a			
		9.2 Ztráta vlastnictví bytu	Ztráta vlastnictví bytu	9.2.1 Osoby ohrožené vystěhováním z vlastního bytu	a			
10 Osoby ohrožené domácím násilím		10.1 Policejné zaznamenané domácí násilí	Případy, kdy policie zasáhla k zajištění bezpečí oběti domácího násilí	10.1.1 Osoby ohrožené domácím násilím – policejné zaznamenané případy – oběti	a			
NEVYHOVUJÍCÍ BYDLENÍ	11 Osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách	11.1 Mobilní obydlí	Mobilní obydlí, které není určené pro obvyklé bydlení	11.1.1 Osoby žijící v mobilním obydlí, např. marigotka, karavan, hausbót (nemají jinou možnost bydlení)	a			
		11.2 Neobvyklá stavba	Nouzový přístřešek, bouda, chatrč, barák	11.2.1 Osoby žijící v budově, která není určena k bydlení, např. osoby žijící na pracovišti, v zahradních chatkách se souhlasem majitele	a			
		11.3 Provizorní stavba	Provizorní stavba	11.3.1 Osoby žijící v provizorních stavbách nebo v budovách např. bez kolaudace	a			
	12 Osoby žijící v nevhodném bydlení	12.1 Obydlené neobyvatelné byty	Bydlení v objektu označeném podle národní legislativy jako nevhodné k bydlení	12.1.1 Osoby žijící v nevhodném objektu – obydlí se stalo nezpůsobilým k obývání (dříve mohlo být obyvatelné)	a			
	13 Osoby žijící v přelidněném bytě	13.1 Nejvyšší národní norma definující přelidnění	Definované jako překračující nejvyšší normu podle rozměru nebo počtu místností	13.1.1 Osoby žijící v přelidněných bytech	a			

* Použité zkratky v posledním sloupci – Stupeň ohrožení: a – ohrožené osoby, b – bezdomovci

Zdroj: <http://www.feantsa.org/files/freshstart/Toolkits/Ethos/Leaflet/CZ.pdf>

Příloha č. 3: Dotazník pro výzkum postojů k bezdomovectví

Myslíte si, že je bezdomovectví v České republice významným problémem?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) určitě ne
- e) nevím

Mohou si podle vás bezdomovci za svou situaci sami?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) určitě ne
- e) nevím

*Proč se podle vás bezdomovci **nejčastěji** dostávají do situace, ve které se nachází?*

- a) nechtějí pracovat
- b) nemohou pracovat (zdravotní důvody)
- c) nemohou najít práci
- d) nemají se kam vrátit z vězení
- e) rozvedli se nebo mají problémy v rodině
- f) tento způsob života si sami zvolili
- g) jsou závislí na alkoholu či drogách
- h) selhává systém sociální podpory
- i) opustili svou vlast
- j) opustili dětský domov
- k) jiná možnost:
- l) nevím

*Kdo má být podle vás **největší** zodpovědnost za řešení problému bezdomovectví?*

- c) stát, vláda, parlament
- d) obce
- e) charity, neziskové organizace, církve
- f) příbuzní bezdomovců
- g) sami bezdomovci
- h) jiná možnost:
- i) nevím

Myslíte si, že mají bezdomovci šanci dostat se ze své tíživé situace?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) určitě ne
- e) nevím

Byli byste ochotní bezdomovci pomoci?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) určitě ne
- e) nevím

Bakalářská práce

Byli byste ochotní finančně přispět organizaci, která bezdomovcům pomáhá?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) určitě ne
- e) nevím

Pohlaví

Žena

Muž

Věk

do 20 let

21-30 let

31-40 let

41-50 let

51 let a více

Do jaké kategorie z hlediska počtu obyvatel spadá obec, ve které v současné době bydlíte?

do 5000 obyvatel

5001 – 10000 obyvatel

10001 – 20000 obyvatel

20001 – 30000 obyvatel

30001 – 50000 obyvatel

50001 – 100000 obyvatel

100001 a více obyvatel

Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání

Základní

Střední odborné učiliště

Střední odborné učiliště s maturitou

Středoškolské

Vyšší odborné

Vysokoškolské